

Sõjaasjanduse ajakiri

# SÕDUR

№ 10.

Laupäeval, 13. märtsil 1926.

VIII aastakäik.

## VABADUSSÕJA PÄEVILT.



1920 a. esimestel päevil Kalevi Maleva taktilistel õppustel Vidovitshi (Pihkva järve lõuna kaldal) raioonis.

**SISUSTIK:** E. A.: Kaitseväe kultuur-selgitustöö kursuste I lend. — Ed. Laaman: Bermontiaad. Landeswehri sõja teine vaatus. — J. L.: Soomusautode tähtsus sõjaväljal üldse ja meil eriti. — K. Udal: Poola sõjaväe häälekandja „Polska Zbrojna“ Eesti riiklusest, kaitseviidust ja kindralstaabi ülemast kindral Reek'ist. — H. C.: Kompanii kaitse. — Eesti Vabaduse Risti kavalerid Läti sõjaväes: kol.-ltn. A. Aunins, kapt. Peterson. — Käsk ja selle tähtsus. (Järgneb). — B. Tiismann: Vana saarlaste Pihla sadam. — V. Drake: Mürsu algkiiruse määramine elektro-akustika abil. — J.: Näitlikust õppeviisist ja globoskoobi ning valguspildi aparadi tarvitamisest. — A. Kalve: Gaasiasjandus Läti kaitseväes. — Raamat teated. — Kaitseväe elu. — Sõjaministri käsukiri. — Kroonika.

## Kaitseväe kultuur-selgitustöö kursuste I lend.

Lõpuaktus Ohv. Keskkasiinos 3. märtsil 1926 a.

Kursuse lõpetamise puhuks korraldatud aktusele olid ilmunud sõjaminister kindral J. Soots, sõjaministri abi kindral P. Lill, kaitseväe staabi ülem kindral J. Tõrvand, kindralstaabi ülem kindral N. Reek. Kutsutud külalistena viibisid aktusel kursuste lektoreid: end. minister härra K. Ast, härra A. Vellner, härra A. Kuks, härra A. Kasemets.

Nüüdne kursuste ülem kol.-ltn. A. Traksmann annab huvitavas ettekandes ülevaate kursuste tööst; märgib ära saavutused ja annab näpunäiteid tegelikuks tööks väeosades.

Muu seas avaldas kol.-ltn. Traksmann järgmisi mõtteid:

Käesolevail kursustel püüti kahe eesmärgi poole: a) anda kuulajaskonnale üldteadmisi, laiendada nende silmaringi neis küsimustes, mis eriti tarvilikud kultuur-selgitustööks meie oludes ja b) anda oskusi tööks, kätte õpetada töö meetod meie sõjaväes. Enne kursuste avamist tehtud töö, eriti õpeainete ja jõudude valikul ja õpekavade kokkuseadimisel, on võimaluse andnud selle lühikese aja jooksul õpilastel omandada palju teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi.

Võlgname ka tänu meie seltskonna jõududele, kes soojalt kaasa tundsid uuele tööalale kaitseväes ja lahkesti lektoritena töös abiks olid. Kursuste kuulajaskond asus erilise püüdnisega tööle. Eriti häid resultaate on andnud õpilaste iseseisvad tööd. Tegutseda iseseisvalt omal algatusel see on üks eestlase iseloomu tähelepanu vääriv joon; anna temale sarnane võimalus ja ta avaldab, nagu seda on tõestanud ka käesolevad kursused, äärmist hoolt ja edasipüüdu. Kursuste ülemana paneb oma õpilastele südame peale värskendada ja täiendada teadmisi, — rikastada oma vaimu ilma, sest ainult rikkal on võimalus midagi teisele pakkuda. Soovib õnne ja edu tööks.

Sõjaminister omas kõnes avaldas muuseas:

Kui loete ajalugu, siis näete, et vanasti kestsid sõjad kolmkümmend ja koguni sada aastat. Tahtmatult tekib küsimus, kuis oli vanasti võimalik nii kaua sõdida?

Kas on ka nüüdisaja oludes mõeldavad nii kaua kestvad sõjad? Vastus on, et ei ole võimalik. Vanasti sõdis riigipea oma valitud sõjaväega. Rahva soovidega sageli ei arvestatud. Meie ajal ei saa sõdida, kui rahvas ei poolda sõja sihte, kui rahvas on sõja vastu. Et rahvas oleks sõja poolt, peavad temale selged olema sõja eesmärgid, ta peab olema moraalselt sõjaks ettevalmistatud. Puudub moraalne ettevalmistus, tekib enneaegne sõjaväsimus ja võitlus tuleb lõpetada sageli momendil, kus võit kõige lähemal.

Senini oli ohvitseri ülesandeks peaaesjalikult puhtsõjaline ettevalmistus, nüüd peame ka sõdurit moraalselt ettevalmistama sõjaks. Nüüdisaja sõjas ei saa enam käskida ainult hirmuga, vaid peab alluvate peale mõjuma moraalselt ühe või teise ülesande teostamisel. Kultuur-selgitustöös meil on nähtavasti võetud õige suun. Kui sellel alal asutakse tööle täie jõu ja mõistusega, siis kaob ükskõiksus ja meie omame rahvaväe, kes võidab või sureb.

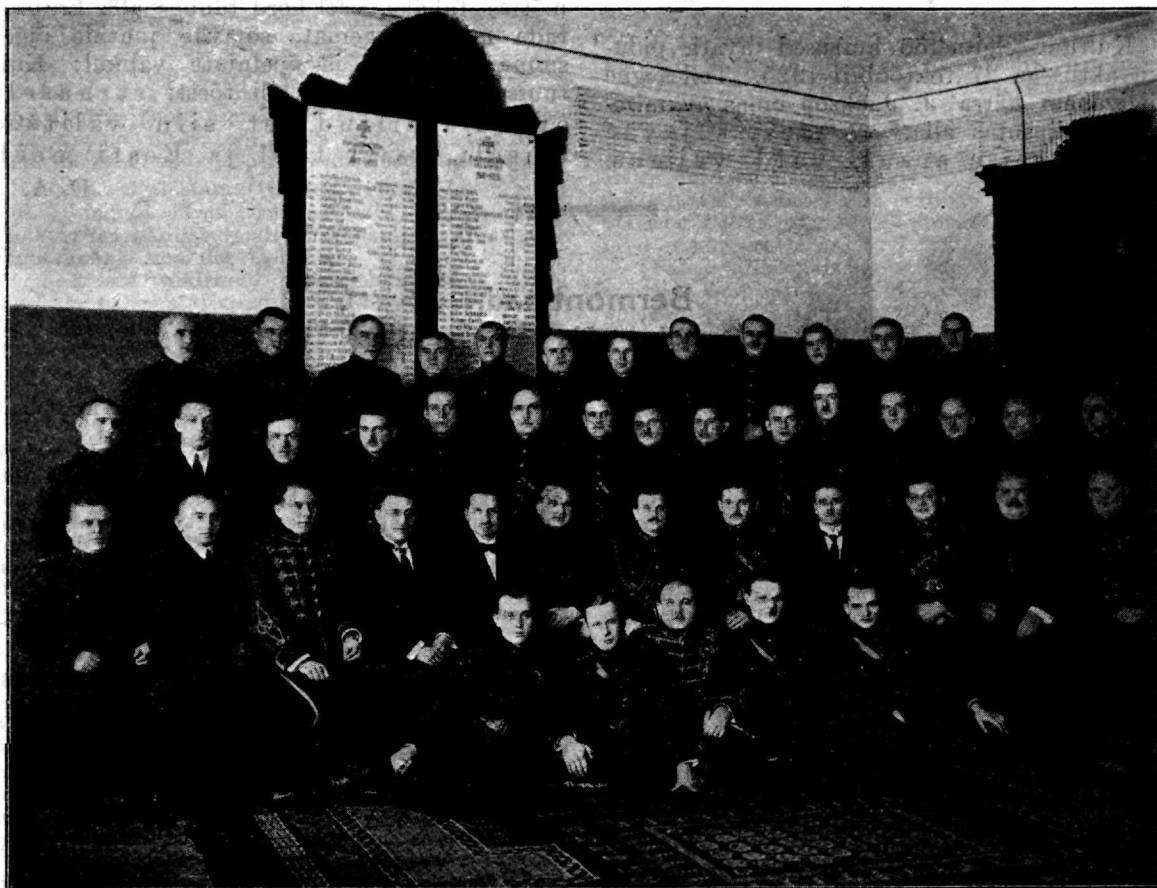
Pöördudes lõpetajate poole ütles härra minister: Teil on ees raske töö. Ärge olge passiivsed. Ärge ootake käskke rügemendi ülemalt, kellel isegi palju ülesandeid. Viibige sõdurite keskel; püüdke elust teeme ja esitage oma töö kavad ülemusele. Kui Teie seda teete, siis on Teie töö edu. Selleks õnn kaasa.

Kindralstaabi ülem pöördus kuulajate poole pikema kõnega, kus tähendas muuseas:

Tulevaseks tööks on tehtud siin kursustel suur ettevalmistuse töö. Tarvis ainult õieti asuda töö juure, tarvis härg sarvist kinni võtta.

Et tabada härga sarvist on tarvis oskust ja jõudu. Rahva moraalse kasvatuse alal rahva iseseisvuse kaitse mõttes on juba Eesti riik teinud ettevalmistuse tööd, kuid seda tööd tuleb jätkata täiel jõul ja parimate oskustega.

Kultuur-selgitustöö kursuste I lend ühes kõrgemate sõjaväe juhtidega ja külalistega  
Ohv. Keshkasinos 3. III. 1926.



Istuvad (vasakult paremale) kol.-lt. Maser, härra A. Vellner, kol. Jonson, härra A. Kasemets, härra A. Kuks, kindral P. Lill, sõjaminister kindral J. Soots, kindral J. Tõrvand, härra K. Ast, kindral N. Reek, kolonel E. Limberg, kol.-lt. A. Traksmann.

Siin kursustel on õpetust andnud meie seltskonna väljapaistvamad jõud. Siin ei ole õpilastele edasi antud ainult rikkalik mõtete tagavara, vaid ka meetodid praktiliseks tööks. Kursuste lõpetaja peab abiks olema rivi ülemale sõduri kasvatuse alal, jagades sõdurkonnaga omi teadmisi ja istutades neisse selgeid mõisteid ja terveid vaateid.

Mainitus peitub Teie jõud. Kuid jõust üksi on vähe, tarvis osavust. Seda annab tegelik töö. Osavuse omandamisel tarvis veel meeletada kaht asja: a) teadmisi ja töö meetode alati värskendada ja täiendada ja b) tuleb võita täielik usaldus enese vastu. Väga tähtis just Teie töös on viimane nõue.

Moraali tähtsust sõjas on tunnustatud ka möödunud sõdades, kuid jälle unustati see

tarvitus rahuaja töös. Ilmasõda tõi eriti teravalt ette moraalise elemendi lahingus (sõjas).

Peale ilmasõda on asunud teadlikult rahva ja sõjaväe moraalsele ettevalmistusele kui Läänes nii Idas. Selles töös sammub praegu kõige ees N.-Vene. Seal juhivad tööd mitteslaavlaste ja vähemalt paberi peal väga hästi. Saksa jalgväe inspektor v. Taysen omas töös „Materjal või moraal“ arwab, et saksa võidab tulevikus moraaliga. Prantslased arvad, et kui materjal nii moraal on ülitähtsad ja võrdsed tulevastes võitlustes.

Järeldus — ka meil tuleb materjaalse väljaõppe kõrval teha kavakindlat tööd moraalise ettevalmistuse alal.

Kindralstaabi ülem rõhutas veel kord, et töös tarvis olla järjekindel ja väsimatu ning ühtlasi püüda võita nende usaldus, kelle juures töötatakse. Selles töös võib tekkida

töömehel kibedaid momente; nendest ülesäämiseks soovib lõpetajatele m o r a a l s e t p ü s i v u s t .

\* \* \*

Kultuur-selgitustöö kursused avati piduliku aktusega 27. oktoobril 1925. Tolleaegne Riigivanem härra J. Jaakson omas avamiskõnes kriipsutas alla, et meie sõjaväe jõud ei seisa arvus, vaid vaimus.

Anda vaimu, anda armastust töö ja kodumaa vastu võib vist küll esimeses järjekorras see, kes sellest ise rikas. Selles mõttes tahaks veel kord tänuga alla kriipsutada meie kõrgemate sõjaväe juhtide õiget suuna õpeainete ja õpetajate valikul: Kultuur-selgitustöö kursus oli tõesti sarnaselt organiseeritud, et siin valitses täiesti Eesti keel ja Eesti meel.

E. A.

## Bermontiaad.

### Landeswehri sõja teine vaatus.

E d. L a a m a n.

Bermonti afäär, või nagu kindral R. von der Goltz teda nimetas, „Saksamaa viimane lootuseankur“, on nüüd põhjani valge ette toodud. Bermont-Avalov, „Vene lääne väe“ äpardunud ülemjuhataja, teiste Vene valgete pealekäämistest kibestunud, jutustab sellest tagasihoidmatu otsekoheusega pikalt ja laialt oma mälestustes („Im Kampf gegen den Bolschewismus“, J. Augustin, in Glückstadt).

Monarhistlike ja saksasõbralise kaardiväe ohvitserina oli vürst Bermont-Avalov juba 1918. sakslaste pool Kievis ümberkolanud, kus n. n. lõuna armeed asutati, et Moskva peale marssida. Võidurikka sõjakaigu asemel soovdes südamesse pidid lõunaarmee- laste riismed õnnelikud olema, kui sakslased neid taganemisel endaga kaasa võtsid.

Salzvedeli laagris hakkas polkovnik Bermont interneeritud venelaste seast 7. veebr. 1919. vabatahtlikku väeosa moodustama. Berliinis sidemeid otsides sai võidli hiljem kokku Vene kaardiväe ritmeistrite v. Rosenbergi ja v. Hörschelmanniga. Need olid sakslaste abil Pihkva Põhja korpust asutanud ja kui see Pihkvast välja löödi, Liibavi kutsunud, et sakslastega käsikäes edasi võidelda. Sakslased ise olid aga tahtnud Kuramaad oma ainumõju all hoida ja tõrjunud Põhja korpuse Eestisse, kus see inglastega läbikäimisse astus.

Siis oli v. Rosenberg ühes vürst Lieveniga Liibavis sakslaste abiga Vene väeosa hakanud moodustama. Et asja laiemale jalale seada, sõitnud temagi Berliini ja Bermontiga kokkurääkides pannud 23. märtsil Saksa valitsusele ette Pihkva põhja korpuse eeskujul Kuramaal suuremat Vene väeosa asutada.

Saksa valitsus oli kodus teise enamlaste mässu maha surunud ja tal polnud midagi selle vastu, võitlust enamluse vastu kõvem toetada. Rosenbergil ja Bermontil puudus veel seljatoeks mõjukas Vene poliitiline ringkond. Pika otsimise peale oli senaator Tugan-Baranovski leitud, kuid see käis enne Skandinaavias, Soomes ja Eestis Vene väljavaadetele tutvunemas ja palus mõni aeg veel tema nime saladuses hoida, sest olla siiski loota, et liitlased viimaks ometi kõvemini appi tulevad. Siis leiti Tugan-Baranovski asemele endine Eestimaa kuberner senaator Bellegarde. Kuid sellest pole hiljem suuremat rõõmu olnud. Ta püüdnud endale diktaatori võimu ja katsunud Bermonti asemele oma protesheed šandarmi polkovnikut Virgolitshit ette nihutada, ehk see küll sõjaväes kunagi ei olnud teeninud.

Ülemjuhatajaks oli kindral Gurko palutud, kes niisama paremaks luges end esiotsa tagasi hoida. Saksa Balti väejuhatuselt saadi kõige lähemat toetust ja mõnituhat meest oli juba koos, kui neid maikuus hakati Kuramaale vedama, kuna Saksa vabariigi

sõjaväe orkestrid neid vaksalis „Boshe tsarja hrani“ga saatsid.

Kõik läinud ilusti, ainult teised Vene valged kindralid nagu Monkevitch kaebanud asja üle liitlastele, kes venelaste veo kohe ära keelanud. Bermont ähvardanud Monkevitchile mööda kõrvu anda ja sest saadik toimetatud vedu liitlaste eest salajas. Bermont ise jõudis suurema osaga oma väest Miitavi juuni keskel, kui von der Goltzil parajasti jõukatsumine cestlastega arenes.

### Eesti sõjast landeswehriiga

teab Bermont ka mõndagi huvitavat. Esiotsa, 1918. lõpul, kui landeswehr asutati, näib seal Vene orientatsioon valitsenud olevat. Üldjuhatus anti Vene kindral parun Freytag-Loringhoveni kätte, kelle staabi ülemaks oli Vene kindralstaabi polkovnik v. Richter.

Kui aga lootused inglaste peale täide ei läinud ja Riia alt Liibavi tuli taganeda, reorganiseeriti landeswehr Saksa mustri järel ja Saksa ülemkomando määras tema juhatajaks oma ohvitserid: esiteks oberst v. Roseni ja pärast major Alfred Fletcheri. Et see muutus ilma sisemise poliitilise võitlusega ei läinud, võib järeldada tõenäosust, et ühteagu Vene ohvitserid landeswehrist lahkusid ja vürst Lieveni ja Dydorovi Vene väeosadesse üle läksid.

Samal ajal käinud landeswehri esialgsed organiseerijad väljast abi otsimas: parun Taube Daanis ja parun Meyendorff Inglismaal. Mõlema sõidud jäanud tagajärjeks, kuna samal ajal v. Samsonil Liibavis kergesti korda läinud Saksa ülemkomandoga kokkuleppele jõuda. Kui kindral von der Goltz 1. veebr. 1919. Liibavisse Saksa vägede ülemjuhatajaks tuli, võttis ta ka landeswehri eest hoolitsemise enda peale.

Kui Riia vallutamise järel Eesti vägedega kokku puuduti, kirjutab Bermont sellest sõna-sõnalt:

„Võitlust eestlastega ettenähes, otsustasid baltlased tol ajal Narva-Pihkva piirkonnas seisva „loode armeega“ kokkuleppele jõuda, et ühisel jõul enamluse meelseid eestlastest jagu saada, nagu nad omal ajal Ulmanise Läti valitsusega olid teinud. Nende plaanide teostamiseks saadeti volinikud lennukitel Narva. Lennukid maandusid aga kogemata Eesti vägede piirkonda ja võeti nende pcollt kinni.“

Bermont heidab sellepärast loode armee juhataja Rodsjankole kibedasti ette, et see silmapilku õieti ei hinnanud. „Oleks siis õige otsus tehtud, ei oleks siis praegu ei Eestit ega Lätit olemas olnud...“

Esimestel läbirääkimistel eestlastega Ameerika kolonel Greene ja prantslaste poolt „ootamata“ toetust leides, kindlustanud baltlased end veel seega, et Needra „Läti valitsuse“ nimel ka Saksa „rauddiviisi“ paariks nädalaks oma teenistusse võtnud. Teisele kokkusaamisele, 13. juunil, tulnud Eesti esi-

tajad Inglise kolonel Tallentsi ja Ameerika major Dawley kaasas juba „hiilgavate nägudega“. Tallents toonud taskust välja paberi, kus kindral Gough, liitlaste sõjainissiooni juht, käsu annud nii teha, nagu eestlased nõuavad.

Baltlased olnud nagu pähe löödud. Parun Taube saanud viimaks küsimusega hakkama: „Kas on Baltimaa Inglise poolt annekteeritud ja kindral Gough aseksuningaks määratud, et ta endale lubada tohib meile käskusid anda ja pealegi nii viisakuseta kujul?“

Baltlased alustanud võitlust. Juriidiliselt juhtinud lahinguid Eesti vastu Needra „sõjaminister“ Vankin; tegelikult tulnud ülemjuhatajaks Riias eriirides kohale von der Goltz ise.

Eestlased võidelnud „suure kibedusega“, kuni sakslaste pahema tiiva sisse murdnud. Jegel-Koiva liinile taganedes saanud sakslased jälle parun Taube eestlastega rahu tegema.

„Häbemata Eesti ooberst Reek“ võtnud teda aga vastu seletusega, eestlastel ei olla praegu kõigevähematki mõtet mingisuguseid rahuläbirääkimisi pidada, vaid nad dikteerivat oma tingimised alles pärast Riia vallutamist.“ (Toimetuse sõrendus).

Sealsamas saanud Taubega kaasasõitnud vürst Lieveni esitaja Vene polkovnik sellega valmis, et Reeki „alandlikus toonis palus Vene väeosa kui erapooletut väge Judenitshi frondile läbi lasta“. „Reek vastas lohakalt, sellest võivat alles siis juttu olla, kui enne täpse uurimisega kindlaks tehtud, kas Vene väeosa ka tõesti end erapooletult üleval pidanud“.

Reeki poolt tühjade kätega tagasipöörnud, saadetud Taube siis kohe ülepeakaela Liubavi Ulmanisega rääkima. Sellele pandud leping *etc.*, kus sakslastele mõisate puutumatus, kohtadest valitsuses, amnestia jne. oleks kindlustatud olnud. Kuid lätlased põigelnud seda allakirjutamast.

Kui Taube Riiga tagasi jõudnud, olnud eestlased juba üle Koiva jõudnud ja Riia peaveevärk nende käes. Siis palutud Prantsuse kolonel Duparqueti eestlaste poole sõita, kes ka 3. juuli 1919. vaherahu teinud.

Kindral Goughi käsul anti siis landeswehr Läti ülemjuhatause alla, määrati tema komanderiks Inglise kolonel Alexander ja puhastati sealt Saksa ohvitserid ja sõdurid välja. Et Alexander ühtki teist keelt peale inglise keele ei mõistnud, jäänud landeswehri tegelikuks juhatajaks I järgu kapten parun Taube, kes, kui väeosa augusti lõpul Lievenhof-Borchi vahele enamlusvastasele väerinnale saadetud, salaühendust Bermontiga edasi pidanud.

Landeswehri sõja järel hakkasid liitlased sakslasi Kuramaalt välja manitsema. Vastuseks alustasid sakslased

### „bermontiaadi“,

s. o. andsid oma väed Bermontile üle.

17. mail omavahel Berliinis tehtud lepingu järel pidid kõik Vene väeosad Kuramaal kuni Gurko ehk Judenitshi ülemkomando alla minekuni vürst Lieveni juhataada jääma. Kui nüüd landeswehri kaotuse mõjul Lieven valmis oli loode armee juure üle kolima, arvasid liitlased, et kõik Vene väeosad temaga ühes lähevad.

23. juulil pakkunud kolonel Duparquet Bermontile oma abi selle vägede üleviimiseks Judenitshi poole.

— Mis teel tahate Teie mu korpuse üle viia?

— Sõjalaevadel muidugi.

— Kuna liitlased kõikvõimsad on, tähendanud Bermont, palun ma Teid mu vägesid maateed üle viia, s. o. mulle võimalust anda teed ise valida. Peale selle ei saa sellest enne juttu olla, kui korpus oma vormeerimise pole lõpetanud.

Varsti selle järel tulnud Inglise kindral Burt ja annud Bermontile edasi liitlaste käsu, et ta Judenitshi juure üle koliks. Bermont vastanud, et ta Dvinski frondile tahab minna.

1. augustil saatsid liitlased Saksale ultimaatumi: kuni 20. augustini olgu von der Goltz Kuramaalt lahkunud, muidu blokeeritakse Saksamaa. Berliin andis käsu Kuramaale edasi, kuid seal loobuti seda täitmast. Goltz kutsuti Tilsiti ja liitlastele anti 13. aug. vastus: Winnigi lepingu järele olla Saksa sõduritel Baltimaal Läti alamate õigused. Liitlaste uute nõudmiste peale vastas Saksa valitsus 3. sept., ta olla võimetu Goltzi vägesid Kuramaalt evakueerima, — need ei kuulavat sõna.

Vahepeal oli Bermont 14. aug. Vene valgete ülemvalitseja Koltshakile aruande saatnud, tema vägi olla viimane Vene reserv, kes Dvinski kaudu Moskva ja Peterburi vahele otsustava hoobi peab andma. Sellepärast olla väga tähtis, et ta Kuramaale jääb, otsekohesesse ühendusse oma toetuspunkti — Saksamaaga.

Kindral Burtilt saanud Bermont kutse 22. augustiks Riiga sõita, et seal Goughiga läbi rääkida. Bermontile oli räägitud Goughi staabi ülema ütelsest: „kui see Bermont minu näppu puutub, lasen ma ta kohe üles puua“. Bermont pistnud kaks revolviit tasku ja sõitnud siiski.

Riias võtnud Burt teda väga sõbralikult vastu, teatanud, et Gough juba ristlejal Londoni edasi sõitnud ja tema selle asemik olla. Ta rääkinud lätlaste kartusest, et Bermont sakslastega vennastuma hakkab. Bermont vastanud, et ta igauht sõbraks loeb, kes teda toetab. Burt lubanud siis Inglise toetust ja avaldanud lõpuks lootust, et Bermonti väe vormeerimine varsti lõpule jõuab. Bermontil jäänud mulje, et inglased veel lootusest pole loobunud konflikte Baltimaal rahulikult lahendada.

Inglaste järgmine samm astuti sama leplikus vaimus. 26. augustil oli Riias Goughi abilise kindral Marshi eesistumisel sõjaline nõupidamine, kus Eestit esitas kindral Laidoner, Lätit R. L. Kalnin, Leedut Benjashevits, Poolat kolonel Myslovski, loodevenelasi kindral S. Dessino. Osavõtmas oli ka Bermont. Marshi ettepanekul lepitud kokku ühise väerinna kohta sõjaoperatsioonideks, mis 15. septembril algama pidid. Bermont nõudnud omale Dvinski fronti ja Marsh jäänud sellega ka nõusse; isegi lubanud, et sakslased tema väkke jäävad ja ta Saksamaalt oma varustuse saab. Dessino teatanud, et Judenitsh Bermonti Vene vägede ülemjuhatajaks Kuramaal nimetas. Leedulane hakanud kaebama, et Bermonti väed nende külasisid rüüstavad, kuid Bermont ähvardanud ta läbi kolkida ja leedulane jäänud vakka.

Varsti — 6. sept. saanud Bermont teate, Marsh võida ainult siis teda toetada, kui sakslased tema väest kõrvaldatakse. Ühtlasi pannud liitlased Leedu kaudu tema juurdeveo Saksamaalt kinni. Bermonti ähvarduse peale 8. sept., et ta tee jõuga avab, tehtud see jälle lahti, kuid siis tulnud 20. sept. Burti kaudu Judenitshi käsk Vene väeosadega Narva üle kolida.

Von der Goltzi sakslasi, keda kogu aeg juure tuli, olnud tol ajal juba 52.000 mehe ümber Bermonti väes. Nende lahkumisel oleks Bermontile ainult tühine käputäis — 6—7000 venelast üle jäänud. Tema otsus oli tehtud. 21. septembri lepinguga andis von der Goltz temale ülemjuhatause Saksa vägede üle. 1. oktoobril saatis Bermont Denikinile aruande, et Kuramaale jääb ja eestlaste ning lätlaste vaenuliku meeoleolu pärast kõigepealt Riia ära võtab, et siis Reshitsa teedesõlme peale välja lüüa. Lendurid, kes kirja ära viisid, võtnud Denikin väga vaenulikult vastu ja kirjutanud aruande: „Kurat võtaks Avalovi tema sakslastega!“

Viimase ettevalmistusena asutas Bermont 6. okt. oma „lääne Vene valitsuse“ krahv Pahleniga eesotsas ja 8. okt. alustas sõjategevust Riia vastu, muidugi

„vastusena lätlaste ja eestlaste kallaletungimise peale“ Huvitav, et Bermonti sõjakaardid Riia juures Eesti sõjavägesid oletavad, kuna meie teada sinna tema kallaletungimise järel ainult paar Eesti soomusrongi ilmusid. Bermonti andmetel jooksnud, kui ta Torensbergi vallutanud, kõik Läti väed Riiaast välja ja hakanud tagasi pöörma alles siis, kui 2 Eesti soomusrongi ja üks pataljon sinna ilmunud.

11. oktoobri hommikul saanud Bermont raadio, kus Judenitsh teda Venemaa äraandjaks kuulutas. Bermonti kutsel tulnud üks Inglise ohvitser Dünamündesse tunnistama, et see tõeste venelaste ega mitte sakslaste poolt okupeeritud. Ohvitser joonud venelastega teed, läinud siis ära ja poolteise tunni pärast avanud liitlaste laevastik Dünamünde pihta tule.

Veelgi täbaramaks teinud loo, et ka muidu „arad“ leedulased järsku häbemataks muutunud ja Bermonti seljataga oma vägesid koondama hakanud. Kui Bermont põhjustest päris, vastas Galvanauskas põiklevalt, ta võivat alles siis läbirääkimisi jätkata, kui Saksa väeosad Leedust lahkunud ja Bermonti väest kõrvaldatud.

19. oktoobril palub Bermont lätlastelt juba vahe-rahku. Need vastasid, et nad „rõõvlibandede ja palgamõrtsukatega“ mingit rahu ei tee.

Läti kindral Radsinschi andmetel olnud neil Bermonti 47.000 mehe vastu kõigest 20.000 ja neistki üle 8.000 enamlaste vastas. Kuidas ei suutnud Bermont oma ülekaalu ära kasutada?

Torensbergi vallutamise järel tahtnud Bermont ka Riia ära võtta, et seal „mõistlikuma“ valitsuse asutada. Tema sõjanõukogu pidanud aga Riia käes-hoidmist raskeks ja vallutamist liig kardetavaks väljakutseks Balti rahvastele, kuna Torensbergis rahutegemine kasulikum olevat. Bermont teinud „vea“, et oma sõjanõukogule järele annud.

Juba 20. okt. läinud lätlastel korda liitlaste sõjalaevastiku toetusel Dünamündes ja Bolderaas end kindlustada. Sealt hakanud nad randa mööda end laiali laotama.

3. novembril alustasid lätlased pealetungi, 9. ja 10. nov. käisid otsustavad võitlused Torensbergi pärast ja 11. nov. andis Bermont Torensbergist taganemise käsu, nagu ise seletab, peajasjalikult sellepärast, et liitlaste laevasuurtükidele vastu panna ei saanud.

Oli veel teine põhjus — liitlased olid seljataga Saksa piiri kõvasti kinni pannud. Liitlaste ähvarduste peale oli Saksamaa 3. okt. ette pannud segakomisjoni Kuramaa evakueerimise üle valvamiseks. Liitlased saatsid omaltpoolt 28. okt. sinna esimeheks Venemaa asjadega tuttava Prantsuse kindral Niesseli, kes juba 12. nov. Königsbergis Saksa idapoliitika ametliku juhi Winnigiga kokku pörkas ja 14. nov. oma staabi Tilsitis üles löi. Liitlaste julgustusel võtnud kohe leedulased sakte sõjamoona ja riiete vagunid omale. Moona juurdevedu sulatud nii täielikult, et Bermontil varsti mitte isegi 100 padrunit mehe kohta pole jäänud. Rusutud meeolus pole saksla-

sed maalt lahkumise küsimuses enam endist kangekaelsust alal hoidnud.

Bermont hoopleb, et lätlased teda taganemisel pole julgenud taga ajada, vaid jälginud ainult. Nähtavasti oli see veidi teisiti. René Vanlançé, Prantsuse ohvitser Niesseli komisjonist, jutustab („Avec le général Niessel en Prusse et en Lithuanie. Paris, Ch. Lavauzelle, 1922.“), sakslased kaebanud ühtlugu lätlaste kallaletungimiste üle ja palunud juba 16. nov. vaherahu korraldada, mille Niessel aga tagasi lükanud, garanteerides ainult läbipääsu Leedust. Öösel 21/22. nov. lahkus Bermont Miitavist ja et oma traagikomöödiat vääriliselt lõpetada, tõstis enda Saksa piiril taganedes 1. det. polkovnikust kindralmajoriks.

Nii lõppes sakslaste viimane katse Baltimaid vallutada. Bermont jutustab veel, kui suured plaanid sellega ühendatud olid. Kogu aeg hoopleb ta, et tema vägi Vene valgetest ainuke olnud, kes end avalikult monarhistlikeks kuulutanud. Juba Pihkvas Põhja korpust asutades saavutatud sellele hiljem enamlaste poolt mahalastud suurvürst Pavel Aleksandrovitshi õnnistus. 1919. kevadel võidetud Saksa sotsialistiline sõjaminister Noske mõttele, et Saksa spartakistide mässudest alles siis lõpulikult jagu saab, kui enamlased Venemaal kukutatakse.

Saksa sõjavägi olnud juba kuni 700.000 meheni demobiliseeritud, kui venelased Noskele pealekäima hakanud, liitlaste poolt lubatud ülemäär — 200.000 meest neist Saksamaale jätta, kõik muud ühes Vene valgetega aga Venemaaale saata. Nõukogude valitsus oleks paari nädalaga kukutatud ja Saksa-Vene liit oleks Euroopas uue seisukorra loonud, kus võidetuist võitjad oleks võinud saada.

Saksa sotsialistiline valitsus pole seda plaani julgenud teostada, kartes, et monarhia Vene järel ka Saksamaal uuesti pukile saab.

Siis mindi vabatahtlikkude juure üle, keda peajasjalikult saadud Saksa demobiliseeritud koduta sõduritest, kelle kodukohad liitlaste poolt okupeeritud. Saksa valitsuse salajase toetusele saadud lisa Saksa töösturitel, kuigi mitte liig ohtralt. Mitmel korral palunud von der Goltz ja Bermont töösturitel 25 miljoni M., mida need riskeerida pole usaldanud.

Kui meele tuletda, et Vene enamlaste ja valgete jõud 1919. sügiseks noateral kõikusid, on selge, et Bermonti ligi 70.000 meheline vägi kergesti otsustavat osa oleks võinud mängida ja Venemaa ning ühtlasi ka Euroopa saatuse teisiti käända. Kuid Vene-Saksa liit ei käinud liitlaste huvidesse ega olnud ka Saksa huvides, et Vene valged ilma temata võidaksid. Selle tõttu kujunes liitlaste — Saksa võitluses Bermonti afäär vastandiks sellele, milleks ta oli mõeldud: enamluse kukutajast — enamluse toetajaks. Tema ainuke sõjaline operatsioon — kallaletung Riiale halvaks suuresti Judenitshi Peterburi operatsiooni ja märkis ära murdepunkti, kus enamlased valgetest üle said.

## Soomusautode tähtsus sõjaväljal üldse ja meil eriti.

Soomusantode tähtsusest ja nende tegevusest ilmasõjas on vähe räägitud, kui meie nii ka välja-maa ajakirjanduse veergudel. Paistab, nagu poleks neid olnudki, või nagu poleks neil seal suuremat tähtsust olnud. Mõistagi on sarnasel vaikimisel omaid põhjused. Vaevalt on neid siin tarvis selgitada, sest nad on iseenesest arusaadavad.

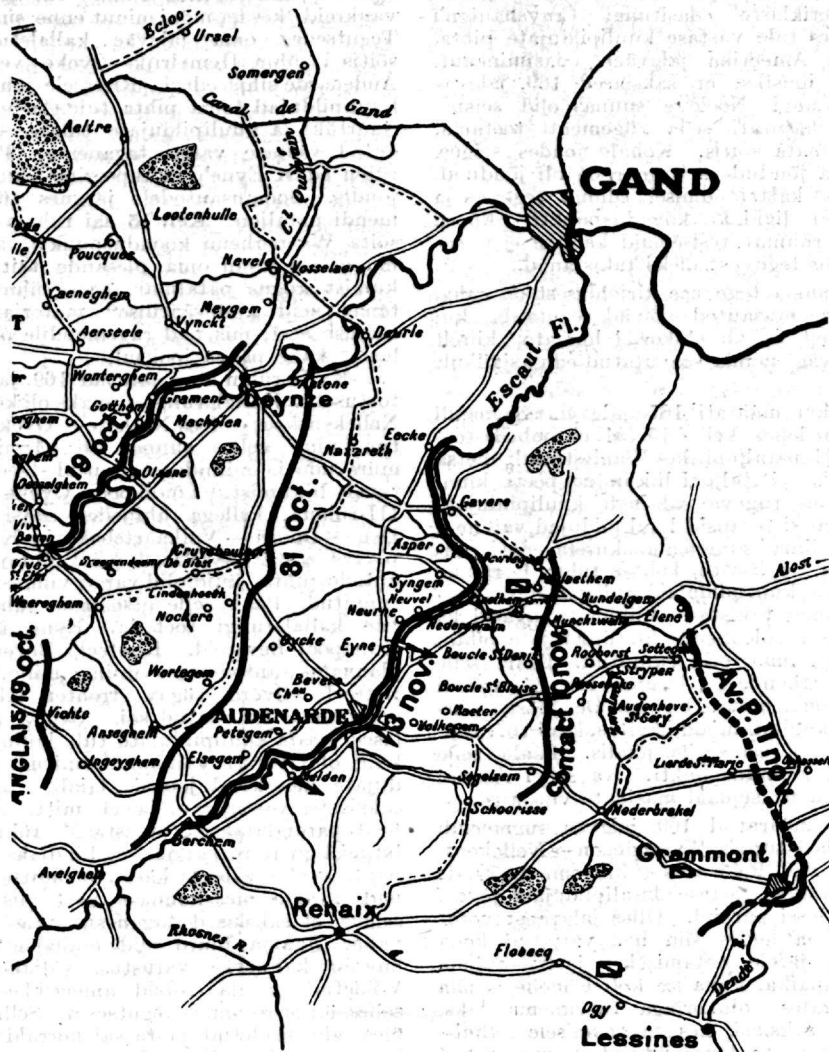
Ilmasõja alguseks oli võitluse astuvates riikides soomusautosid õige vähe. Nende arv suuremates sõjavägedes piirdus paarikümnega, väljaarvatud Vene vägi, kus neid üldse polnud. Olemasolevate lahing-

vankrite konstruktsioon oli kaunis puudulik ja ei vastanud nõuetele. Vaatamata sellele pääle mängisid nad silmapaistvat osa, toetades edukalt kui ratsa-nii ka jalgväe võitlust. Eriti suureks toetuseks olid nad prantslastele sõja algpäeval, kus manööverimise vabadus oli. Ka mitte väikese eduga ei tegutsenud sakslaste soomusautod, eriti Vene frontid.

Olgugi et ilmasõda oma alguses võrdlemisi lühikest aega liikuv oli, suutsid soomusautod, vaatamata väikese arvu peale, oma võimet selle aja jooksul näidata ja usaldust võita. Vastaste positsioonilisele

sõjale asumine piiras äärmiselt soomusautode tegevuse, kuid see asjaolu ei suutnud sõdijate leerides lahingvankrite produtseerimist seisma panna. Oldi kindel, et tuleb aeg, millal vastased on sunnitud kaevikutest välja tulema ja liikuvale sõjale asuma. Selleks ajaks katsuti rohkesti soomusautosid valmistada. Nende arv kasvas kiirelt. Kui palju neid ühes või teises sõjaväes ilmasõja lõpuks oli, on raske ütelda, kuid igatahes on kindel, et neid vähe polnud.

Kell 16 saatis diviisi juhatus ühe rühma 168. jalgväe rügemendi käsutusse, kes teda II pataljoni juure In-de Klok'i saatis, kust järgmise päeva hommikul selle pataljoni kallaletungi pidi toetama Droogenboom'i suunas. Kell 5,30 (31. okt.) asetis rühm raudtee tammide taha (Droogenboomi jaama lähedal), kust jalgväega kallaletungi algas. Vaenlane avas rühma pihta ägeda gaasipommidega suurtüki tule. Masinad tungisid vastase jalgväe kallale hävitades tema kuulipildujad ja osa meeskonnast, kes



Ajal, mil tankid sakslaste liinid läbi murdsid ja liikuv sõda algas, oli Prantsuse väes soomusautosid juba pea iga ratsa rügemendi toetuseks üks eskadron, mis koosnes kahestteistkümnest lahingvankrist. Arvatavasti polnud neid ka jalgväe toetuseks vähe.

Liikuva sõja algusega avanes soomusautodele laialdane tegevuse võimalus, mida nad vääriliselt ärakasutasid. Et sellest pilti saada, toon 17-da soomusautode grupi tegevuse Flandrias Lys ja Escaut jõgede piirkonnas 31. oktoobril ja 1. novembril 1918 a.

30. oktoobril anti 17. soomusautode grupile\*), kes toetas 128. jalgväe diviisi, käsk, sõita Vive-Saint-Eloi'sse, kus asus diviisi staap. (Joon. Nr. 1).

\*) Grupp koosnes 2—3 soomusautode eskadronist või kompaniist à 12 lahingmasinat.

põgeneda katsusid. Suurtükiga varustatud soomusauto võttis ühe saksa jalgväe kompanii ülema vang. Puhastades vaenlasest oma jalgväele teed, katkes side. Veel umbes pool kilomeetrit edasi sõites pööras rühm tagasi, kuni oma jalgväe kohtas (esimesed grupid), kes sel momendil Droogenboomi juures takistamata edasi liikus. Siit tormas rühm De-Lieve-Dochter päale. Olles umbes pool kilomeetrit oma jalgväe ees, hävitasid soomusautod kaks vaenlase pommipildujat, millede meeskond laiali jooksis. Rühm pööras uuesti Droogenboomi juure tagasi, kus juba 168. jalgväe rügemendi lahingu kompaniisid kohtas. Kogu lahingmasinate tegevus, lahkudes raudtee äärest, kestis umbes 20 minutit. Waereghem — Cruyshautem't suunas avaldas vaenlane sel silmapilgul tugevat vastupanu. Sinna tormasid soomusautod. Varsti jõudsid nad Waereghem — Heirle lossi piir-

konda. Nende ilmumisel jätsid sakslased omad kuulipildujad maha ja jooksid laiali. Heirlegem'i suunas edasi tungides, sundis rühm ühe patarei pargiga, kes taganeda tahtis, allaandma. Pääle seda õnnelikku lööki tormasid soomusautod vaenlase kallale, kes De Biesti suunas taganes. Külasse jõudes hävitasid nad oma tulega taganeva raske patarei hobused. Vangi langesid kaks 105 mm. kahurit, kaks miinipildujat ja kuuekümne mehe ümber sõdureid. Sel ajal kui jalgväe osad kohale hakkasid jõudma, märkas rühma ülem, et paljud vaenlase kuulipildujad takistavad ameeriklaste edasitungi Cruyshauten'i päale. Koondades tule vastase kuulipildujate pihta, võimaldas rühm Ameerika jalgväele edasiminekut. Pääle selle tuli ilmsiks, et sakslased 169. jalgväe rügemendi edasitungi Nockere suunas olid seisma pannud. Rühm käsutati seda rügemendi toetama, kuhu ta ka viibimata sõitis. Kohale jõudes selgus, et rügement oma jõududega eesmärgile oli jõudnud. Sellega lõppas õõ kättejõudmisel rühma tegevus ja ta saadeti Olseni ligiläide koonduspunkti. Päeva jooksul ei olnud rühmal tõsisemaid kaotusi ega masinate rikkeid, mis tegevust oleks takistanud.

Lühikesest rühma tegevuse kirjeldusest on näha, kui võrd edukalt soomusautod võivad tegutseda, kui nende juht õiglaselt oskab olukorda hinnata, kiirelt otsustada, ja jalgvägi nenda saavutatud edu asjalikult ära kasutada.

Grupi II rühm määrati 167. jalgväe rügemendi toetuseks. Ta sai käsu kell 8.15 (31. oktoobril) toetada rügemendi II pataljoni, kes Waalestraat'i metsa suunas edasitungis. Pataljoni liikumine peeti kinni selle metsa servas tugeva sakslaste kuulipildujate tulega. Soomusautod sundisid kuulipildujad vaikima, millega pataljon ilma suurema raskuseta edasi tungis. Edasimünes De Biesti, kohtas rühm I. rühma soomusautosid, kes kuulipildujaid tulistas, mis ameeriklaste edasiminekut takistas. Viibimata avasid ka II-se rühma autod tule nende kuulipildujate pihta, millised varsti vaikima olid sunnitud. Pääle selle sõitis, nagu juba tähendasin, I rühm 169. rügemendi kallaletungi toetama, kuna II rühm De Biesti piirkonnas vaenlase kuulipildujaid hävitas, kuni 167. jalgväe rügement oma eesmärgile jõudis. Pääle selle sõitis rühm grupi koonduspunkti. Ka sellel rühmal polnud kaotusi ega tõsisemaid masinate vigastusi.

III rühm oli määratud 169. jalgväe rügemendi toetuseks, kes edasi tungis Warandegen—Nellekenskeer—Nockere. Kell 9.45 asus rühm oma ülesande täitmisele. Hävitasid vastase kuulipildujaid jõudis ta kuni Nockere lossi pargini. Olles jalgväest võrdlemisi kaugel ees ja leides siin hää varjatud koha rügemendi osade järele ootamiseks, jättis rühma ülem autod peidupaika, kuna ise kolme mehega jala lossi suunas luurates olukorraga tutvunema läks. Varsti märkas ta sakslasi, kes taganemisele valmistusid. Kiirelt kutsus ta kuulipildujatega varustatud auto kohale, kes edasitungides vaenlasi hävitas. Umbes kilomeetri kaugusel lossist sattus auto kümme-konnan vastase kuulipildujate tule alla. Jättes ühe mehe kuulipildujaga maha vaenlaste tulistama, sõitis rühma ülem kiirelt suurtükiga varustatud soomusauto järele. Lühikese ajaga oli kogu rühm kohal. Kuulipildujad said varsti hävitatud. Siin said mõned autod osadest vastase tulega vigastatud ja rühm oli sunnitud varjatud kohta tagasi tõmbuma, rikutud osade vahetamiseks, mis kaua ei kestnud.

Peale masinate kordaseadmist ründas rühm veel Põhja lossi ja Nockere veskit. Edasi oli tee niivõrd rikutud, et rühm enam kallaletungi jätkata ei saanud. Selleks ajaks oli ka rügement oma ülesande täitnud, nii et rühm käsutati grupi koonduspunkti. Päeva jooksul sai rühm vaenlase tule all küll kannatada, kuid kõik vigastused parandati kiirelt koha pääl ära

ja terves grupis ei langenud ükski masin rivist välja.

Grupi operatsioonid 1. novembril.

I rühma koondas diviisi juhatus esialgu kell 7.30 Nellekenskeeri, kus teda reservis kavatseti hoida, kuid veidi hiljem määrati ta 169. jalgväe rügemendi toetuseks, kes Nockere T' Joenshoek—Oycke—Hemelrijk—Tromstraat—Ruybroek'i piirkonnas opereeris. Kella 8 paiku sõitis rühm omast jalgväest mööda. Sakslased suuremat vastupanekut ei avaldanud. Oycke jõudes kohtas rühm seal III rühma lahingvankreid, kes ka mõni minut enne sinna olid ilmunud. Tegutsedes oma jalgväe kallaletungi suuna ees, sõitis I rühm Hemelrijk—Oycke veski teed mööda Audenarde sihis edasi. Ristteele jõudes avasid saksa kuulipildujad tema pihta tule Audenarde maanteelt. Suurtüki ja kuulipildujate tulega sundisid soomusautod vastase varsti taganema. Pääle selle liikus rühm edasi Eyne'd okkupeerima, kuhu umbes kell 14 jõudis. Soomusautodele järgnes 169. jalgväe rügemendi pataljon. Kell 15 sai rühma ülem korralduse, sõita Waereghemi koonduspunkti, sest Eyne valdamisega oli rühm oma ülesande täitnud. Enne lahikumist kogus pataljoni ülem rühma meeskonna ja tänas neid „imeväärilise“ materjaalse ja moraalse toetuse eest, mis nad rügemendile olid annud, võitlustes kahe päeva jooksul.

Ka II rühm oli määratud 169. jalgväe rügemendi toetuseks. Kallaletungi suunaks oli kõrts Die Kroon—Nellekenskeer—loss Nockere—Oycke. Autode edasitungimine selles suunas oli äärmiselt raske, sest mürskude ja miinidega rikutud teed takistasid tuntuvalt liikumist. Lõunapool Oycke kohtasid autod III-rühma, kellega ühinedes edasi mindi. Liinil Den—Doorn—Volkaartsbeke ja Kasteelwijk'i lossi pargist avasid sakslased kuulipildujate tule soomusautode pihta, kuid olid varsti viimaste poolt vaikima sunnitud. Pääle selle otsustasid rühma ülemad jalgväe kallaletungi toetada. Eyne ümbruskonnas ja lõunapool Bevere'd. Ristteel, Bevere kiriku juures, plahvatas autod ees miin, mille tõttu mainitud ristteel viivõrd sügav trehter tekkis, et autode edasimineku takistatud sai. Samal ajal avasid sakslased ägeda kuulipildujate tule lahingmasinate pihta, kuid olid varsti vaikima sunnitud. Saksa kuulipildujate meeskond jooksis laiali. Likvideerides siin sakslaste vastupanu, ja et mitte aega raisata kuni teed parandatakse, otsustasid rühma ülemad jala luurekäigu toimepanna, et kindlaks teha, kas Audenarde veel sakslaste käes või mitte. Kaasa võtsid nad autode meeskonnast veel viis meest. Luurel selgus, et sakslased taganesid täies hoos ja linn oli vaba. Jaama juure olid mahajäetud üks 210 mm. mortir, kahurväe varustus, väljaköögid ja vankrid. Võidetud maaala võtsid ameeriklased oma alla, kes selles ümbruskonnas tegutsesid. Sellega oli II rühma ülesande täidetud ja ta sai korralduse Waereghemi koonduspunkti sõita.

III rühm oli ka 169. jalgväe rügemendi toetuseks. Kell 4.30 käskis rügemendi ülem rühmal Nockere ja Oycke kaudu Eyne kallale tungida. Ka siin oli tee miinidega tublisti lõhutud (eriti tugevasti Nockere veski lähedal), mis autode liikumist raskendas. Vaatamata sellepääle tungisid nad kiirelt edasi. Merhaaghoef'ist avasid sakslased rühma pihta kuulipildujate tule, mida suurtükiga varustatud soomusauto kiirelt likvideeris. Küla võeti ära ja ameeriklased okkupeerisid ta. Siit tormas rühm edasi Hemelrijk'i päale. Diepenbeke poolt avati tema pihta äge kuulipildujate tuli, mida soomusautod kiirelt likvideerisid. Edasi kavatses rühm ristteed, mis põhja lääne pool Diepenbeke, oma alla võtta, kuid siin avasid sakslased teiselt poolt ägeda kuulipildujate tule autode pihta. Ameeriklaste kaasabil likvideerisid lahingvankrid kiirelt vastase kuulipildu-



jad üks teise järele, millede meeskond laiali jooksis. Mooregem'i sihis ajas rühm ühe vaenlase jalgväe kompanii laiali. Sel silmapilgul jõudis rühmale II-ne rühm abiks. Edasi töötasid rühmad koos, puhastades vastasest laialdase maala. Igasugused sakslaste vastupaneku organiseerimiskatsed ajasid soomusautod nurja, mille juures palju vaenlase kuulipildujaid hävitati.

Edaspidine tegevus ei erinenud palju II rühma tegevusest. Tagasi tulles Auderarde'st sai ka III rühma ülem küsu, koonduda Waereghemi. Sellega oli kogu soomusautode grupi selle päeva ülesanne täidetud. Kirjeldatud võitlustes ei saanud grupi lahingmasinad kahe päeva jooksul sarnaseid vigastusi, mis oleks takistanud nende tegevust ja ülesannete täitmist. Ka nende meeskonnast ei kannatanud keegi tõsisemalt, väljaarvatud ühe soomusauto laskur, kes silma, kehasse ja kätte haavata sai.

Kahe päeva võitlustes langesid grupi soomusautode kätte: üks 77 mm. patarei, ohvitseridega meeskonnaga ja kõige varustusega, kaks 105 mm. kahurit nende meeskonnaga, üks 210 mm. mortiiir, 4 miinipildujat, kaks väljakööki ja mõned voori vankrid. Kuulipildujaid hävitasid nad mitmed küned. Vangi võeti 200 mehe ümber. Kui palju sakslasi langes surnutena ja haavatutena selle grupi soomusautode tule all, on teadmata, kuid arvatavasti oli see arv suur.

Arvan, et lühike 17. soomusautode grupi kahe päevalise lahingutegevuse ülevaade annab küllalt selge pildi soomusautode tähtsusest lahinguväljal. Vaevalt on siin veel pikemat seletust tarvis. Olgu veel tähendatud, et ilmasõjas, eriti 1918 a., ei tegutsenud mitte ainult 17 soomusautode grupp, vaid neid oli, nagu alguses tähendasin, palju. Ka pole siin näitena toodud 17 soomusautode grupp, kui üks önnelikumatest nende hulgas. Päälegi pole selle grupi ajaloo nende kahe päeva võitlused kõige edukamate tagajärgedega. Olid ju juhtumised, kus mõned soomusautode grupid paari tunnilise võitlusega paremad tagajärjed saavutasid, kui 17 grupp kahe päevaga. Keskmise tagajärgedega näite tõin selleks, et hoiduda soomusautode kui relvade ülistamisest. Nagu teada, hinnatakse igat relva tema võimete järele, kuid selle juures ei tohi unustada asjaolusid, mis nii või teisiti nende võimete kasutamise pääle mõjuvad. Soomusautode tugevamateks omadusteks on nende kiire liikumise võime, tule tugevus, küllaldane teraskaitse meeskonnale vastase kuulide vastu ja alaline valmis olek võitluse astumiseks. Soomusauto võib kiirelt liikuda seal, kus on olemas vastavad teed. Oma tule tugevust võib ta siis ärakasutada, kui tal vaba manööverimise võimalus on, et igalt poolt igal kohal vaenlase sekka tungida. Selleks

peab tegevuse raionis rikkalik teede võrk olema. Soomusauto alaline lahinguvõime olek võimaldab vaenlasele ootamata hoope anda. Järelikult võiks soomusauto kõiki omi võimeid täiel määral ärakasutada, kui on olemas ülaltähendatud elemendid. Lääne rindel olid nad olemas ja seal mängisid soomusautod ilmasõjas tähtsat osa.

Nüüd vaatame järele, missugused väljavaated on tuleviku sõjas soomusautodel meie oludes. Meie oletavad võitluseväljal on kaetud võrdlemisi rikkaliku teede võrguga, mis oma tiheduse ja arvu poolest soomusautodele küllalt vaba manööverimise võimaluse annaks, kuid kahjuks pole teede väärtus kaugeltki ühesugune. Soomusautode liikumise suhtes võiks need teed nelja liiki jagada, nimelt: a) kiviteed, mis kiviprügiga ehk kohati munakividega sillutatud, võimaldavad vabalt soomusautode liikumist, millede raskus kuni 7 tonnini ulatab; b) maanteed, mis suuremas ulatuses kruusaga sillutatud, on kohased isegi mudasel ajal 5—6 tonniliste soomusautode liikumiseks; c) postmaanteed, suurteed ja teised kruusaga sillutatud teed on kõlblikud soomusautode liikumiseks, millede kaal üle viie tonni ei ulata. Mudasel ajal on läbipääs kohati raskendatud; d) kiriku, karja ja külavahelised teed on kõlblikud ainult kohati viietonniliste soomusautode läbipääsemiseks, kuna suuremas ulatuses see vaegvalt võimalik on. Need samad teed võimaldavad pea takistamata soomusautode liikumist, millede kaal 3½ kuni 4 tonni. Mõistagi, et siin pole arvesse võetud need külavahelised teed, mis pehme pinnaga maast läbi lähevad ja sillutamata.

Need umbkaudsed andmed näitavad, et meie võrdlemisi rikkalik teede võrk omas suuremas ulatuses võimaldab vabalt soomusautode liikumist, millede maksimaalne kaal meeskonnaga, relvadega ja varustusega ei ulata üle nelja tonni. Sarnase soomusauto konstrueerimine on täiesti võimalik, ilma et tema omadused selle all kannataksid. Nagu näha, pole soomusautode kasutamiseks meil sugugi kurvad väljavaated, ning pole olemas tõsiseid takistusi, mis ei lubaks lahinguväljal soomusauto võimeid täiel määral ära kasutada. Võrdlemisi tõsiseks soomusautode liikumise takistuseks meie teedel on kohati sügav lumi talvel, kuid seda ei saa mitte läbipääsmatuks takistuseks nimetada, sest tee lahti hoidmine tarbe korral ei tee suuri raskusi, kui tarvitusele võtta vastavad abinõud.

Ülaltoodud faktidest järgneb, et soomusautod pole ka meil uhkuse asi, vaid hädatarvilikud relvad, millede tähtsuse kohta tuleviku sõjas ei kahelda. Erilise tähtsuse omandavad nad meil sõja algpäevadel, kus neil väga mitmesugused ülesanded täita tulevad, millede arutamine siin sünnis pole. J. L.

## Poola sõjaväe häälkandja „Polska Zbrojna“ Eesti riiklusest, kaitseliidust ja kindralstaabi ülemast kindral Reek'ist.

K. Udal.

Poola sõjaväe häälkandja, päevaleht „Polska Zbrojna“ pühendab ühe lehekülje oma Eesti kirjasatjalt saadud kolmele kirjale, paigutades neid Eesti 8 iseseisvuse aasta pühitsemise päeval ilmuvasse numbrisse.

Esimene kiri käsitleb jutuaajamist Tallinna Poola esitaja h-r-a Ch a r v a t'iga. Kirjasatja küsimuse peale, kas on märgata esitaja siin viibimise ajajooksul Eesti riikluses edasijõudmist, vastab h-r-a Ch a r v a t — tingimata. Olen juba üle aasta Tallinnas. Jõudsin siia kohe peale kommunistlikut putshi 1. XII 24 ja nägin, kuidas sellel hädaohtli-

kul silmapilgul kõik erakonnad ühemeelselt tugeva koalitsioonivalitsuse moodustasid. Juba see eestlaste samm näitab, kui võrd tugevasti nad oma noore iseseisvuse külge seotud. Ajades väga rahulikku välispoliitikat, konsolideerub Eesti ka siseiselt.

Majandusliselt teeb Eesti järjekindlalt edusamme. Esitaja annab lühikese ülevaate meie ekspordist, äratähendades tähtsamaid väljaveo produkte. Suurt riikluse oskust väärrib ka vähemusrhivate kultuur-autonoomia seaduse andmine.

Suhted Poola ja Eesti vahel kujunevad kõige paremini. Ainukeseks takistuseks selles on, et meie üks teisest vähe kaugel asume, millepärast Poola ja Eesti väga nõrgalt vastastiku üksteist tunnevad. Siin võib kõige paremini kaasa aidata informatsioon ajakirjanduse kaudu ja isiklised kokkupuutumised.

Eelolev Baltiriikide konverents saab olema edaspidiseks etapiks Ida-Euroopa patsifismis.

Teine kiri sisaldab jutuajamist kaitseliidu ülema kolonel Roska'ga. Siin annab kolonel Roska laialise ülevaate kaitseliidu ainelisest seisukorrast, mida praegu väga rahuldavaks peab ja milleks ka tulevikus head väljavaated olemas. Praegu on kaitseliitlasi 25 tuhat inimest, millist arvu 30 tuhandeni kavatseme viia, kuid mitte rohkem. Suhe rahvaga on kõige parem. Kõige tähtsamaks kaitseliidu eduks on see, et meie poliitilistes küsimustes täitsa erapooletud oleme, sest poliitikasse segamine tooks kaasa kaitseliidu langemise. Erapooletust näitab see kõige paremini, et eelolevatel valimistel meie mundri kandmise ära keelasime ega mingisuguseid koosolekuid ja istanguid ei pea, et meie etteheidet ei saaks teha, nagu teeks kaitseliit kihutustööd.

Sellele järgneb seletus kaitseliidu õppustest ja kursustest ja missugused soodustused annab kaitseliit oma noortele liikmetele sõjaväe teenistuses. Peale selle annab kol. Roska ülevaate praegusest ja kavatsetavast kaitseliidu vormiriidest

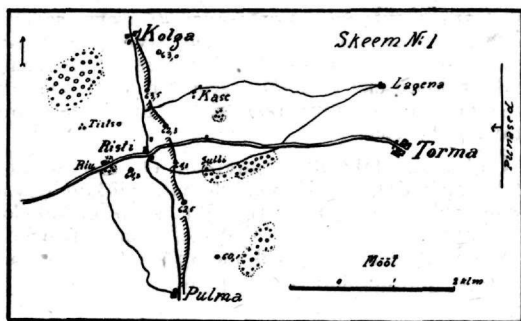
ja naisterahvaste kaitseliidus teenimisest ning kaitseliidu sanitaarkursustest.

Kolmas kiri sisaldab meie praeguse kindralstaabi ülema kindral Reek'i eluloo kirjelduse. Kirjeldus algab kindral Reek'i sündimise päevast 2. veebruaril 1890 a. Alguses kirjeldatakse teenistust Vene väes ja siis Eesti sõjaväes. Viimane kirjeldus algab 1917. a. sügisega, mil kindral Reek Eesti rahvusvägede organiseerimisest kaptenina elavalt osa võtab, mida aga Saksa okupatsioon avalikult jätkamast katkestab, kuid milline, nagu meie eestlased teame, raugemata pöranda all edasi kestab. Kindral Reek'i tegevust vabadussõjas kirjeldatakse suure täpsusega, ära märkides tema anderikkust operatsiooniplaanide väljatöötamisel, mehisust, külmaverd ja suurepäralist orientatsiooni üksikutel lahingutel silmapilkudel III-da diviisi staabi ülemana, mille krooniks oli von der Goltz'i mitu korda suurema sõjaväe kui Eesti sellele rindele suutis saata, purustamine ja mitte ainult Eesti, vaid ka Läti territooriumi vabastamine. Siis kirjeldatakse kindral Reek'i Viru väerinna staabi ülemaks määramist, kindralstaabi kursuste ülemaks olemist ja lõpuks Prantsuse sõjaväe akadeemia lõpetamist ja praegusele kohale määramist.

„Polska Zbrojnas“ 4. III. kirjeldab sama kirja saatja Eesti iseseisvuse aastapäeva pühitsemisest ja ohvitseride keskkogu kasiinos langenud ohvitseride mälestustahvlite avamisest ja seimi delegatsiooni Eestis viibimist.

## Kompanii kaitse.

**Olukord.**  
(Skeem nr. 1).



Siniste luure poolt on kindlaks tehtud punaste kolonni liikumine idast Risti sihis.

Siniste II/15. ühes patareiga ja 2 soomusautoga ülesandeks on kaitsele asuda Pulma, Risti, Kolga joonel.

II/15. Ülem määras esijoonele 5., 6. ja 7. kompanii Vahejoon 5. ja 6. komp. vahel: Torma, Sulbi (kaasaarvatud), kõrg. 64,3 (välja arvatud) 6. kompaniile. Vahejoon 6. ja 7. kompanii vahel: Lagena, kõrg. 62,3, Tiitso — kõik 6. kompaniile sisse arvatud. 8. komp. pataljoni varuna Riu's. Seal ka soomusautod. Patarei asub positsioonile kõrg. 64,2 raiooni.

II/15. vasakule ja paremale oma väeosi ei ole. Lahingeelpostide joon: kõrg. 60,1, Sulbi, Kase, kõrg. 63,0. Nende ülesandeks on tagada peavastupanu positsioonil asuvaid osi punaste ootamatu pealetungi eest ja taanduda punaste kallaletungil peavastupanu positsioonile. Peavastupanu positsiooni eelserv:

Pulma, kõrg. 62,5, kõrg. 64,3, kõrg. 62,3, kõrg. 63,5, Kolga.

Jalgväe luure on pataljoni ülema poolt ettesaadetud Torms sihis.

**6. kompanii ülema korraldused kaitsele asumiseks.**  
Skeem nr. 2.

Kompanii ülem saadab ühe kerge-kuulip. ja o ühes mõne sidevaatlejaga ajutiselt kõrg. 65,1 juurde positsioonile julgeoleku tagamiseks. Kogub jalgväe ja raske-kuulip. rühma ülemad varjatult kusagile kõrg. 65,1 lähedusse, et võimalik oleks eelolevat maastikku vaadelda ja teeb järgmised korraldused:

1. Punaste kolonn, koosseisus umbes 1 rügement ühes kahurväega, liigub idast Risti sihis. Võib mõne tunni pärast Torma jõuda. Vastase luureosadega tuleb arvestada iga silmapilk.

2. II/15. ülesandeks on asuda kaitsele Pulma, Risti, Kolga joonel. II/15. paremale ja vasakule siniste osi ei ole. Patarei asub positsioonile kõrg. 64,2 raiooni.

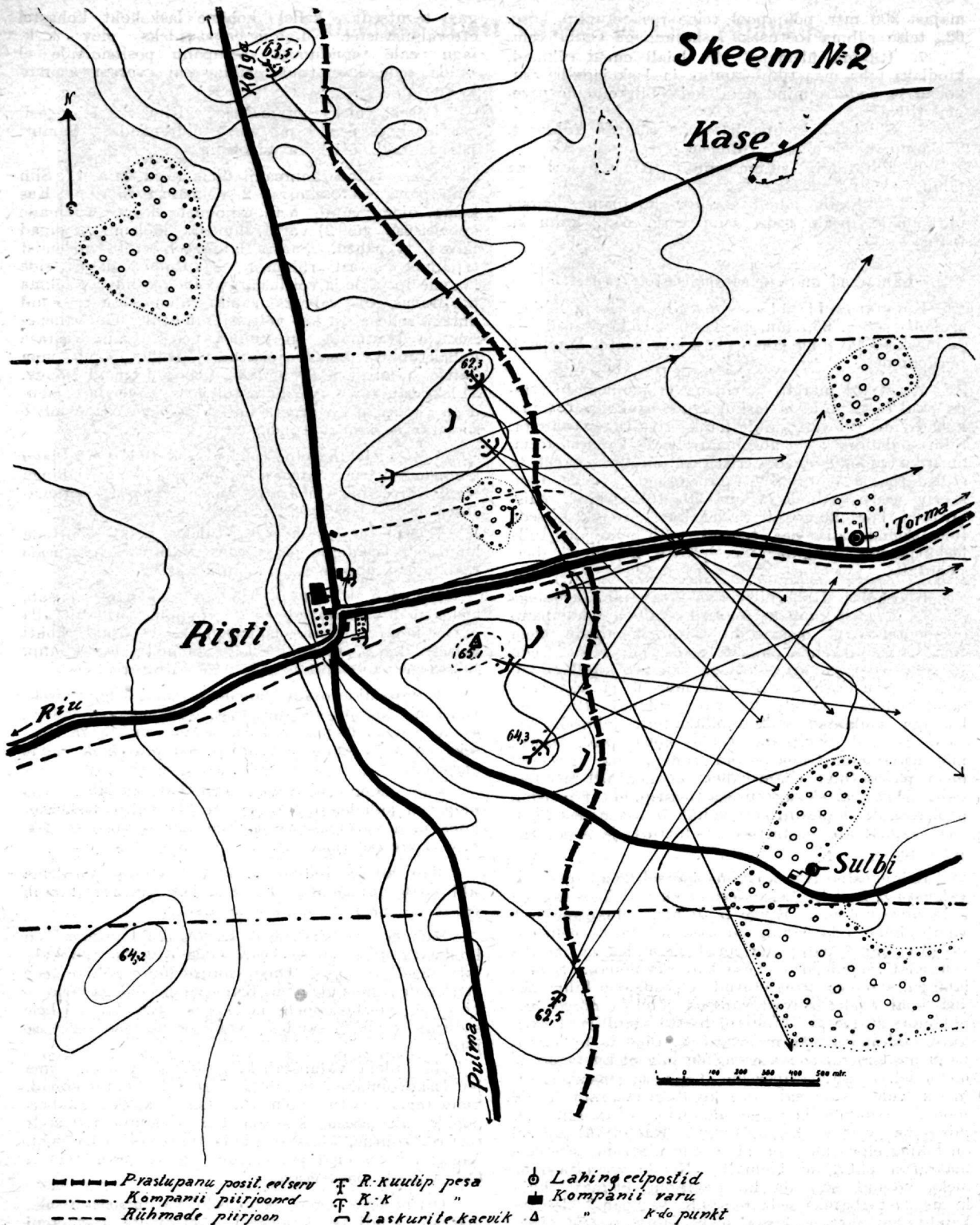
Jalgväe luure II/15. ülemalt välja saadetud Torma sihis.

3. 6. kompaniil kaitsele asuda ribas, mille piirjooned: paremalt — Torma, Sulbi (inkl.), kõrg. 64,2 (ekskl.) vasakult — Lagena, kõrg. 62,3, Tiitso (kõik inkl.).

Kompaniist paremale asub kaitsele 5. komp., vasakule 7.

Peavastupanu positsiooni eelserv kõrg. 62,2, kõrg. 64,3, metsatukk, mis kõrg. 65,1 300 mtr. põhjapoolse, kõrg. 62,3.

4. Esijoonde määran 1 rühma paremale, 2 rühma vasakule. Vahejoon nende vahel Torma, Riu maantee 2. rühmale arvatult. 3. rühm varuna Risti'il; seab ülesse 2 kerget-kuulipildujat lennukite vastaseks tulistamiseks.



5. 3. rühma (varu) ülmal välja saata üks laskurjagu lahingelpostideks järgmiselt: pool jagu Sulbi talu juurde ülesandega vaatlust pidada Sulbi'lt Torma maanteele viiva tee järele, teine pooljagu üksiku maja juurde Torma, Risti maante ääres Sulbi talu joonel, ülesandega vaatlust pidada maantee järele. Punaste pealetungil ülesse lasta 1 valge

rakett; vastase üleolevate jõudude eest taanduda 3. (varu) rühma juurde.

6. Raske-kuulipilduja rühmal asuda laskekohtadele järgmiselt: üks raske-kuulipilduja kõrg. 64,3 esimese rühma toetuseks laskesuunaga metsasalu, mis Torma maantee äärest üksikust

majast 300 mtr. põhjapool, teine raske-kuulip. kõrg. 62,3 teise rühma toetuseks laskesuunaga Sulbi talu.

7. Rühma ülematel viia laiali omad rühmad, kindlaks teha maastikul kuulip. ja laskejagude asukohad ja oodata mind oma kaitsepiirkondade paremal tiival.

8. Sideks 5. kompaniisse üks sõdur 1. rühmast, 7. komp. üks sõdur 2. rühmast.

9. Pataljoni sidumispunkt Riu's, seal ka lahingvoor.

1. Isiklikult lähen praegu kompanii kaitsepiirkonnale, peale seda asun kõrg. 65,1, [kuhu ka teated saata.

#### Lühikesed märked edaspidisest tegevusest.

Kompanii ülem märgib ära oma lahingasukoha (kõrg. 65,1 luures), laseb seda kõvendada ja ja maskeerida ning läheb käskjala saatel kompanii piirkonnale.

Maastikul märgib ta rühma ja jaotülemate ettepanekul r.-k., k.-k. ja laskurjagude asukohad, samuti kohad, mis tulevad ainult flankeeriva tulega kaitsa. Silmaspidades, et automaatreelvat kaitseüsteemi luustiku moodustavad, eriti rask-kuulip., paneb ta erilist rõhku viimaste paigunemisele. Nende flankeeriv asetuse ainult võimaldab tuletõkke loomist sarnasel laial kompanii rindel, kus juures k.-k. seda tuld täiendavad. See tehtud, võib kõne alla tulla laskurjagude paigunemine. Mitte kunagi ümberpööralt.

Kooskõlas naaberpiirkonna kompanii ülematega (5., 7.) määrab kindlaks maastiku kaitsmise kompanii piirjoontel. Aja olemasolul vaatab kompanii ülem oma kaitsepiirkonda punaste poolt, jälgib tööde edu ja koos varu rühma ülemaga määrab kindlaks viimase tegevuskava vastase sisse murdel ja vastabi nõud selleks. Laseb ka varu rühmal Risti ees kaevata asukohad k.-kuulipildujatele, juhuseks kui varu rühmal tegutseda tuleb koha peal. Omad mõlemad lahingjärgused oleval rühmad on kompanii ülem paigutanud enam-vähem koondatult, moodustades neist teatud sügavusega toetuspunktid mõlemil pool maanteed oleval kõrgendikl. Sarnane paigutus võimaldab vastastikkust toetust ja soodustab juhtimist.

Lahingepostide küsimus kaitsel nõuab pikemat valgustust, milleks ülesandest enesest väikese kõrvalkaldumise lubame. Kõige pealt meie olukorras võib ainult kõne olla lahingepostidest, mitte eelpositsioonist, millel palju suuremad ülesanded ja mis ka suuremat vägede arvu enese kaitseks nõuab. Siduva lahingülesandega etteasetatud eelpositsioon kivistaks aga laial rindel asuvad vähesed jõud ja nõrgestaks üldkaitse süsteemi. Meil tuleb ette saata vaid üksikutes suunades vähemaid osi vaatlus- ja peavastupanu positsioonil asuvate vägede julgeoleku tagamise ülesandel. Lahingepostide tegevuse kooskõlastamiseks tuleb vanemal juhul kindlaks määrata nende jooneline asukoha ja täpse ülesande. (Täpse mõttes, mis teha vastase kallaletungil). Käesoleval juhusel on lahingepostide joon ja nende ülesanne kindlaks määratud pataljoni ülemalt. Nende väljasaatmine oleks võinud sündida ka pataljoni ülemalt, kuid loeme otstarbetuks seda teostada kompanii ülemate kaudu, sest vastasel korral oleks tulnud teatud üksusel laiali paikuda 5—6 km. rindel, mis tuntuvalt raskendab selle üksuse juhi tegevust.

Lahingepostideks on saadetud 1 laskur jagu, püüdes läbi ajada minimaalsega. Oma ülesande täitmiseks on ta koolitud. Miks just laskur jagu? Võib ka kuulipilduja jao saata, kuid siin peab meeletama, et ainult see kuulip. suudab edukalt lahing-

gus tegutseda, kellel kohane laskekoht kohastel ettevalmistustel. Lahing-eelpostideks olev k.-k. jagu peale taandumist vastupanu positsioonile ei suuda seda kasu tuua, mida seal varem asunud k.-kuulip.

Õõseks tuleks ootamatuse vältimiseks lahingepostide koosseisu 1 jao võrra suurendada. Samuti peavad nad õõsi liikuvad olema.

Kust võtab kompanii ülem need 2 jagu? Siin võib praegusel olukorral 2 võimalust olla: 1) Kas komp. ülem võtab neid esijoonel olevate rühmade koosseisust või 2) varu rühmast. Mõlemil on omad hüved ja pahed. Saates lahingepostid mõlemist esijärgused olevast rühmast saavutame lähema side lahingepostide ja võitlusjärgu vahel: kummagi rühma piirkonnas on valvaks sama rühma osa. Kuid ühtlasi sellega on ka võitlusjärgu tulejõud vähenevad ja teadmata on, kuidas need osad vastase kallaletungil tagasi jõuavad. Rühma piirkonna kaitse laial rindel nõuab aga suuremaid jõude. Tuleks tahes või tahtmata tulejärku kõvendada jagudega kompanii varust, mille läbi aga osade mitte soovivat segimine tuleb.

Võttes lahingepostideks saadetud 1—2 jagu kompanii varu rühmast, vähendame kohe lahingu algul varu, mis määratud vastutegevuseks ootamatusele.

Käesolevas olukorras tuleks siiski eelistada lahingep. saadetud jao võtmist varu rühmast; peale taandumist ühineb ta oma rühmaga.

Raske-kuulip. rühma ülem selgitab, kas temale määratud ribas võimalik on tule alla võtta kõiki vastase lähenemiseks soodsaid kohti maastikul. Lepib kokku naaberkompaniide r.-kuulip. juhtidega vastastikkuse tulgetoetuse suhtes.

Kompaniide osade paigale asumise selgitamiseks vaatleme ka jagude tegevust. Jao ülemad võivad saada rühma ülematelt käsu asuda oma jaoga kaitseks sinna ja sinna; 3 tunni pärast peab kõik olema varjatud.

Jao ülem laseb oma abil jao varjatult viia näidatud kohale, ruttab ise ette ja valib laskeasukoha ja mingisuguse varje selle taga kuni 100—200 mtr. kaugusel (kahurtuli).

Jao kohaleviimine määratud kohta jao ülema abi poolt on hädatarvilik, sest vastasel korral võib jao ülem jao lihtsalt „ära kaotada“.

Samuti jao laskeasukoha valikule minnes on lubamatu jagu enese järele vedada, mida aga kahjuks sageli tehakse. Oma isiklike luure põhjal teeb ettekande rühma ülemale. Kui viimane sellega nõus — viib jao võitlusjoonele ja laseb kaevuda. Ühele sõdurile teeb ülesandeks vaatluse vastase tegevuse järele.

Jao ülem valmistab kõige lihtsama krokii oma jao laskevõimalustest, ühtlasi ära tähendades kohad, kuhu tema jao tuli võimetu. Lepib kokku naaberjagude ülematega koostöö üle ja palub viimastelt toetust kohtile, kuhu ei suuda tulistada tema jagu. Tagasi minnes oma jao juurde, vaatab järele tehtud töö ja laseb maskeerida.

Orienteerib oma jagu eeloleva maastiku üle, määrab kindlaks kaugused tähtsamate esemeteni ja kannab neid oma krokiile.

Jaod jõudes neile määratud kohtadele vabastuvad rakmetest ja alustavad üksikute laskeaukude kaevamist, mida süvendavad täisprofiilini ja aja olemasolul (3 tundi) ühendavad üldiseks pesaks. Kuid töö juures ei tohi hetkekski unustada lahing-valmisolekut: igal sõduril [olgu relv ja padrunid

## Eesti Vabaduse Risti kavalerid Läti sõjaväes.



*Kolonel-leitnant Aunins.*

Kolonel-leitnant Aunins sündis 18. septembril 1895 aastal Valgas. Lõpetas Peterhofi I-se Lipnikkude kooli 15. augustil 1915 a. Teenis 182. Grohovi polgus, kust roodu ülemana lahkus veebruaris 1916 aastal Läti tagavara pataljoni, sealt samal soovil Läti 2-se Kūti pataljoni. Viimase ümberformeerimise puhul polguks saab märtsi kuus 1916 aasta 7-da roodu ülemaks. 1915 aasta septembris sai põrutuse. Sereti lahingutes ülesnäidatud vahvuse eest Stanislause III järgu, Navesala lahingute eest Anna IV järgu, Smarde lahingute eest Anna III järgu, langes vangī sakslaste kätte 24. detsembril 1916 a. Skangali juures. Volmari polku ilmus 1919 aasta 5. märtsil. Oli järgimõõda — 8., 4., 1. roodu ülem, õpekomando ülem, II-se ja I-se pataljoni ülem. Sai haavata Marien-



*Kapten Petersons.*

Kapten Petersons sündis 12. augustil 1897 Valgas. Lõpetas Pauli Sõjakooli 1. juunil 1916 a. Teenis Läti küttide tagavara polgus. Volmari polku ilmus 3. märtsil 1919 a. Teenis seal 7-das ja kuulipildujate roodus ning 1919 a. 20 aprillist saadik roodu ülemana kuni tänapäevani. On saanud vahvuse eest Eesti Vabadusristi ja Karutapja ordu aumärgi.

buri all. Mõned kuud teenis 1921 aastal piirivalves. Aprilli kuust saadik 1922 a. teenib jällegi Volmari polgus pataljoni ülemana. Vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest on saanud Eesti Vabadusristi ja Karutapja ordu aumärgi.

käepärast. Valveks määratud sõdur vahetub teiste töötajatega.

Juba see asjaolu, et kindlustustööd üldse ette võetakse, sunnib vastast sellega arvestama ja ettevaatuse abinõusid tarvisusele võtma. Kõigis olukordis kaitsel tuleb meeles tada: higi säästab verd.

\* \* \*

Need oleks lihtsalt need põhimõtted, millede alusel kompanii kaitsele asub. Üldpildi andmisega tumenevad loomulikult paljud peensused, kuid viimaseid selgitab kõige selgemini tõeline olukord, maastik. Ükski ülesanne, nii täielik kui ta ka ei oleks, ei suuda maalida pilti, suudab vaid anda raami ja paremal juhusel ka lõuendi sinna juurde.

H. G.

## Käsk ja selle täitmine.

Major A. Balderi referaat Kõrgemas Sõjakoolis Sõja Kriminaal õiguse alalt veebruaril 1926 a. Kindrai Kunnos'e juhatusel.

Pärast ilmasõda asusid kõik riigid endi sõjavägede ümberkorraldamisele. Esimeses järjekorras pöörati tähelepanu sõjaväe väljaõppe ja kasvatusse peale. Anti välja rida uusi määrustikke, määrusi ja juhendeid, mis sõjaväe eluolu ja sisemise korra kindlaks määravad. Kõik need määrustikud kriipsutavad üksmeelselt alla: alluvad on kohustatud täpselt ja vastuvaidlemata ülemate käskde täitma. Samuti nõuavad kõikide riikide vanad seadused täpselt ja vastuvaidlemata käsitäitmist. See seaduse nõue on iseenesest selge ja arusaadav, siiski tuleb käsitäitmise alal arusaamatusi ette, mille põhjusteks käsu sisu ja kohustavuse mitmekesine tõlgitsemine, ka ebaselgelt ja kategoorilisuseta antud käsud. Käsu mõiste ja kohustavuse seletamine on õigusteadlises kirjanduses aset leidnud, kus tihti autoriteetide arvamised lahku lähevad. Ka meie juuriidilise ajakirja „Õiguse“ veergudel on see küsimus valgustamist leidnud ilma et kirjatööde autorid ühisele otsusele oleks tulnud. (Õigus 1923 a. Nr. Nr. 2 ja 4).

Sean üles küsimused: mis tarvidus on käsu järele, mis on käsk juriidiliselt ja psühholoogiliselt seisukohalt vaadatuna, millal ja missuguse käsu täitmine on alluval kohustav, missugused on ülemate kohused ja vastutus käsu täitmise nõudmisel?

### Käsu tarvidus.

Inimeste tegevus ühise eesmärgi saavutamiseks nõuab kindlaksmääratud vahekorral tegutsevate isikute vahel ja igaühe tegevuse iseloomu ära määramist. Seda tegevuse ühtlust ei määra veel ära ühine eesmärk, sest tulevad lahkeliid, mis tingitud inimeste mitmekesisest vaadetest, soovidest ja püüetest. Oma intellektuaalse ja kõlblise tasapinna, teadmiste tagavara, isiklike vaadete ja omakasu tagaajamise pärast võib iga koostöötaja niisuguse tegevuse, niisuguse jõu rakenduse valida, mis raskendab, teeb kasutuks või täiesti võimatuks teiste tegevuse. Saadakse sarnane kasutu tegevus, mis Krõlov piltlikult kujutab oma valmis „Luik, aug ja vähk.“ Eluline praktika on tõestanud selle elementaartõde ja välja töötanud ühistöö kaks põhiprintsiipi. Need on: 1) Igaühe töötajatest ühise eesmärgi saavutamiseks peab rakendama oma jõu ja teadmised osalise ülesande täidesaatmiseks. 2) Peab olema üldine juhatus, kes osalisel ülesanded üles seab, nende täitmiseks jõud määrab ja korraldused teeb.

Need printsiibid teostatakse kindla organisatsiooni, distsipliini ja käsitäitmise läbi. Organisatsioon võimaldab ülesannete ülesseadmist, tööliste arvu reglementeerimist, tööliste ärajootamist vastavalt nende haridusele ja tehnilistele teadmistele, aja ja ruumi ärajootamist. Ühine kasvatus, ühised huvid, ühine eesmärk loovad sisemise liituvuse — distsipliini, mis on pandiks heale vahekorrale ja suuremale edule.

Sõjaväe teenistus, mis on mitmekesine oma ülesannete, abinõude ja ülesannete täitmise tingimuste poolest, on samuti ühistöö, mille üldine eesmärk on isamaa ja oma rahva huvide kaitsmine. See teenistus, selle sõna tõsisel mõttes, on teenistus lahingus. Rahuaegne teenistus on ettevalmistav periood. Sõjaväe teenistuse mitmekesisuse tõttu ei suuda seadus ei rahu ega sõja ajal kõiki ettetulevaid juhuseid ära näha, lahendada, ülesandeid üles seada ja nende täitmiseks korraldusi teha. Kõikvõimas seadus kutsub küll kodanikke teenistusesse, see seadus ei suuda aga kodanikkudele kätte näidata, mis nad igas olukorras peavad tegema, kus ja millal nad peavad valmis olema endid ohverdama. Seadus iseenesest on võimetu, kui kodanik isiklikud huvid seadusest

kõrgemale seab, seadust tähele ei pane ja teda ei täida. Seadus annab üldised juhtide ettekirjutused, mis hohustatavad kõigile ehk teatud kodanikkude grupile, volitab üksikuid isikuid enda nimel ja oma mõistele vastavalt ettetulevaid juhuseid lahendada, käskusid ja korraldusi andma ja nende täitmist nõudma. Seaduse põhjal eraldatakse sõjaväes grupp sõjaväelasi — ülemaid, kes seadus nimel käskusid ja korraldusi annavad, mis alluvatele kohustavad. Selle tegeliku elu ja seaduse nõudega on seletatav käsu tarvidus ja ülemate seaduslik õigus käske anda ja nende täitmist nõuda.

### Käsu juriidiline ja psühholoogiline mõiste.

Mis on sõjaväelise käsu juriidiline mõiste? Professor Kusmin-Karavajev toob oma õpperaamatus „Венно-уголовное право“ järgmise definitsiooni: „Sõjaväeline käsk on niisugune alama poole pööratud ülema nõue, mida see on kohustatud täitma.“ See definitsioon, olgugi et ta on toodud autoriteetliku professori poolt, ei ole küllalt selge ja täpne. Siin on üles seatud käsu üheks tunnuseks käsu kohustavus. Käsu mõiste iseenesest ei ole mitte sellest, kas ta käsusaajale kohustav on või mitte, sest ka need ülema nõuded, mis alluvatele kohustatavad ei ole, käivad käsu mõiste alla.

Professor Drutskoi omas teosas „Причины невменения в военно-уголовном праве“ annab käsu mõiste järgmise definitsiooni: „Käsk on ülema nõue alluvalle, milles tema alluva tegevuse eesmärgi, abinõud ja aja ära määrab.“ Ka see definitsioon ei ole vastu võetav. Tegevus oma iseloomu poolest on kahte liiki: aktiivne ja passiivne. Käsu mõiste alla ei käi üksi ülema nõue, vaid ka keeld, alluvalle teatud tegevust mitte korda saata. Vene sõjaväe nuhtluseaduses ei ole küll ülema keeld käsu mõistena selgesti väljendatud, Saksa Militärstrafgesetzbuch'is on aga vastavates paragrahvides käsu kõrval toodud keeld (Verbot).

Eelpool toodud definitsiooni aluseks võttes võib käsku järgmiselt defineerida: Käsk on ülema nõue alluvalle teatud tegevuse korda saatmiseks või nõue tegevuse kordasaatmisest hoidumiseks.

Psühholoogiliselt vaatepunktilt on käsk ühe psüühilise olevuse, ülema, tahteavaldus teisele, alluvalle, teatud tegevuse kordasaatmiseks. Tegevus käsu täitmiseks ei kutsu selle kordasaatjast mitte lölu tundmusi, pigemini norgu (Unlust, неудовольствие) esile. Miks täidetakse siiski käske? Käsuandmine ja täitmine on kahe isiku, käsuandja ja käsitäitja psüühilistest omadustest. Nõnda võiks käsus tähele panna kaks osa, kaks elementi: imperatiivne osa, mis on ülemast, käsuandjast ja attributiivne osa, mis on alluvast, käsusaajast. Imperatiivne osa on: a) ülema tahteavaldus alluvalle; b) ülema kohusetunne järelevalveks, et ta nõue täidetaks; c) ülema kohus ja tahe alluva vastutusele võtmiseks, kui käsk täitmata. Attributiivne osa: a) alluva kohusetunne, teadvus, et ta on kohustatud käsku täitma; b) alluva alistuvus ülema autoriteedile ehk ülema autoriteedi mõju alluva peale; c) alluva teadvus, et teda karistusega sunnitakse käsku täitma, kui ta vabal soovil seda ei tee.

Esimesel kohal seisab siin alluva kohusetunne. Isäralise tähtsuse omandab see praegusel ajajärgul, kus automatism sõjaväes kaob ja alluvall nõutakse teadlikku iseseisvat tegutsemist. Kohusetunne, kui hingeline jõud, alistub arenemise seadusele. Tema väljaarendamine nõuab aastaid, mis sõjaväeteenistuses lühikese teenistusaaja tõttu täiel määral raske teos-

tada. Suur ülesanne ja lai tööpõld on siin perekonnal ja koolil.

Mitte vähema tähtsuse omab ülema autoriteet, ülema isiklik mõju, tihti suggestioon, mis alluvad teadvuseta alistab ülema tahtele ja kohustab käsu täitmisele. Ülema autoriteedi kasvatamise ja alal hoidmise tähtsamaks abinõuks on eeskuju. Ikka on inimesest loetud „järeldamiseks loomaks“. Eksperimentaal psühholoogia näitab, et ka vaimliselt väljaarenenud inimene järeldamiseks instinkti mõjul teise inimese hingelised omadused omab ja kõrget autoriteeti tunnistades alistub tema nõudele. Eeskuju ja ülema autoriteet on tähtsamad kasvatuse abinõud sõjaväes, sest ei siin sõdurid elavad väljaspool võõrast mõju kasarmus oma ohvitseride ja allohvitseride mõju ja silma all. Kollektivism, mis heidab enese varju isiku autoriteedi ja nõrgendab ülema psüühilist mõjuavaldust, ei ole sõjaväes vastuvõetav. Kollektiiv asutuste käskudes puudub ülema autoriteedi mõju. Nad täidetakse nõrgemini.

Käsu kolmas attributiivne omadus on alluva teadmine, et teda karistusega sunnitakse käsku täitma, kui ta vabal soovil seda ei tee. Mitte kõik inimesed ei saa kasvatuse osaliseks, kus neil sügav vankumata kohusetunne välja arendatakse. On isikuid, kes vabatahtlikult ei alistu ülema nõudele ja kangekaelselt käsku ei täida. Sunniabinõuks on siin karistus. Kartus karistuse eest ergutab alluvat käsku täitma kuni see muutub temale harjumiseks.

Kujuka näite käsu attributiivsete ja imperatiivsete omaduste tähtsusest annab Vene revolutsioon 1917 a. lõpul, kui sõjaväe lagunemine jõudis lõpupunkti. Väsimus ja kihutustöö olid sõduri kohusetunde minimumini viinud. Ülemate autoriteet oli hävitatud. Ülemate kõrval asutati kollektiiv asutused, kus sõdurid oma esitajate läbi käsuandmisest osa võtsid. Olles osa võtmas käsuandmisest, kasvas sõduri teadmine, et ka käsutäitmine oleneb tema heaksarvamisest. Käske lihtsalt ei täidetud või tehti miitingutel nende kohta eitavad otsused. Karistusi kui sunniabinõusid käsutäitmiseks ei tarvitatud. Tol ajal tehti käsuandmine ja käsutäitmine nõudmine, kui ülema kompetents, rippuvaks kollektiiv asutustest, siis kadus ka loomulikult teel ülema teadvus, et tema kohus on käsutäitmise järel valvata. Kadus ülema võim käsu täitmiseks vastavastav võimiks. Üli loomulik, et sõjaväes, kus nõnda käsu psühholoogiliste algnoüete vastu eksiti, käsud täitmist ei leidnud ja sõjavägi kokku varises.

### Käsu kohustavuse tingimused.

Sõjaväelaste kasvatamisel ja väljaõpetamisel on ikka silmas peetud kaht printsiipi: välja õpetada alluvaid vastuvaidlemata käsku täitma ja teha käsu saaja vastutavaks oma tegude eest. Tekivad küsimused — millal ja missugune käsk tuleb täita ja missugune täitmata jätta? Missuguste tingimustele peab käsk vastama, et ta käsu saajale oleks kohustav?

Iga käsu juurus paneme tähele kaht liiki tingimusi. Need on: formaalsed ja materjaalsed.

Formaalsed tingimused: 1) käsu olemasolu, 2) alluvuse vahetamine käsu andja ja saaja vahel, 3) käsu vorm.

Materjaalsed tingimused: 1) käsu sisu seadusepärusus, 2) abinõude seaduslikkus.

I. Formaalsed tingimused. 1) Käsu olemasolu. S. N. S. § 104 seab üles selle paragrahvi esimeseks tingimuseks käsu olemasolu. Näiteks järgmine juhus. 2) „Pataljoni ülem annab kompanii ülemale

1) Sõjaväe nuhtlusseadustik.

2) Sõjaväe nuhtlusseadustik A. G. Dadashev. Tallinn 1923, § 104, teesis 6 a. Kõik referaadis ette tulevad teesised on toodud Dadashevi järele.

ettekirjutuse, milles teda puhkusele ei luba ja ära tähendab, et asjata on kirjaliku ettekande esitamine, kui ju suusõnaliselt puhkusele ei ole lubatud. Vaatamata selle peale esines kompanii ülem uue ettekandega, milles puhkust palub. Kohus tegi õigeksmõistva otsuse, sest et käesoleval juhusel puudub käsu olemasolu.“

Sisu poolest ei või lugeda käsu mittetäitmiseks kogumised ja kõned ilma sellekohase loata, keelatud hasartmängude mängimine j.n.e., kui iga erijuhuse jaoks sellekohast käsku ei ole olnud.

2) Alluvuse vahetamine käsu andja ja saaja vahel käsu andmise momendil. S. N. S. §§ 69, 104—106 räägivad ainult ülema käsu täitmise eest. Siit võib seaduse loogilise seletamise teel järeldada, et ainult ülema käsk on kohustav. Vanemate ja kollektiiv asutuste käsud kohustavad ei oma. S. N. S. § 104 mõistest selgub, et käsusaaaja on käsu mittetäitmise eest vastutav ainult siis, kui teab ja aru saab, et käsk on antud ülema poolt. Näide: Sõjaväelasi, kes purjus oleku tõttu aru ei saanud, et temale ülema käsk edasi anti, ja seda käsku ei täitnud, ei või käsu mittetäitmise eest vastutusele võtta.

Ülema käsu kohustavus oleks lihtne ja selge, ega sunnitaks praktilises elus raskusi, kui meil oleks tegemist ainult otsekohaste ülematega. Sisemäärustik § 7 loeb sõdurite (alamväelaste) ülemateks kõik Eesti väes (Vene väes järjekult meil Eesti väes) teenivad aktiiv- ja reserv- ohvitserid — kui viimased kannavad vormi; reameeste ja kapralite ülemateks peale selle — sama kompanii veltveebel ja allohvitserid. Selle paragrahvi juure käiva märkuse 3 põhjal võib vanem ülem käsutäitjale uue käsu anda ja nõuda esimeses järjekorras oma käsu täitmist. Niisugune käsu täitmise järjekord sunnitab tegelikult elus, iseäranis sõja olukorras raskusi, sest ainult käsu andja võib teada täies ulatuses oma käsu ja selle kiire täitmise tähtsusest. Professor Drutskoi, Kusmin-Karavajev ja Kindral Dragomirov on uurinud seda küsimust ja asunud eitavale seisukohale.

1901 aastal pööras Vene Peastaap Sõja kohtupidamise Peavalitsuse poole ja palus sama küsimuse kohta arvamist avaldada. Peastaabi palve peale avaldas S. K. P. 1901 a. Nr. 1161 all järgmist: „1) Otsekohese ülema käsk kuulub tingimata esimeses järjekorras täitmisele vaatamata selle peale, kas see oli antud varem või hiljem mitteotsekohese ülema käsku. 2) Kahe otsekohese ülema käsu kollisiooni korral kuulub esimeses järjekorras täitmisele kõrgema ülema käsk vaatamata selle peale, kas see oli antud varem või hiljem noorema ülema käsku.“ See S. K. P. arvamine seaduses fikseeritud ei ole.

Erandiks üldises juriidilises alluvuse korras on karauli teenistuses olevad sõjaväelased. Neile on kohustavad ainult nende ülemate käsud, kellele nad alluvad garnisoni määrustiku korras. Seaduses on fikseeritud üks juhus, mil vanema meeletuletus omab käsu iseloomu. See on vanema meeletuletus distsipliini ja korra alalhoidmiseks. Meie distsiplinaar-karistuste seadlus § 25 ütleb selle kohta: „Vanem, tarvitades abinõusid üldise distsipliini rikkumise takistuseks ja lõpetamiseks, omab mitte ainult õiguse, vaid on kohustatud tegema süüdlasele meeletuletuse, ja kellel arreteerimise õigus, võib tarbekorral, kui seisukord ei luba viivitust nooremate arreteerida, või nõuda tema arreteerimist. See, kes ei täida vanema meeletuletust või käsku aresti miina, loetakse süüdlaseks ülema käsu mittetäitmises ja võetakse vastutusele S. N. S. §§ 104—107 põhjal. Õigus arreteerida selle § põhjal on ohvitseridel üldiselt, ametnikkudel ja allohvitseridel oma käsualluste kohta. Kõigil teistel allohvitseridel ja kapralitel on õigus teha meeletuletusi.“

3) Käsu vorm.

Meil maksvates seadustes ei ole ettenähtud tingimusi, millele peab käsk vastama oma vormi poolest. Samuti ei ole ära näidatud abinõusid, mil teel käsu võib edasi anda. Saksa sõjaväe nahtluse seaduse seletustes on ettenähtud, et käsu võib anda suusõnaliselt, kirjalikult, käskjalgade läbi, tehniliste sidevahendite, signaali, leppemärkide teel j. n. e. Üles on seatud ainult tingimus, et käsu saaja käsust aru saab. Prantsuse distsiplinaar määrustik annab kasulikke näpunäited käsu siiu kohta. Artikkel 1 ütleb vastavas osas: „Ülemal ei tohi unustada, et käsud siis saavad paremini täidetud, kui nende saajad käsu eesmärgist ja käsust enesest aru saavad. Käsud peavad oma sisu poolest seda detailsemad olema, mida madalamal seisab käskija ierarhia korras.“

Et meil seadustes ei ole üles seatud nõudeid ja ei ole toodud juhtnõude käsu vormi ja käsuandmise tingimuste kohta, siis on igale ülemale jäetud vabadus nende valikus. Kui aga seaduses käsu vorm ja tingimused, milles käsku võib anda, ette nähtud, on käsk seaduslik ainult siis, kui need tingimused täidetud, sest seaduse nõudeid ei või ülema käsuga muuta.

On üks juhus, kus käsuandmise tingimused on üles loetud. See käib sõjariista tarvitamise kohta sõjavägede poolt, kes on välja kutsutud kaasabiks kodanlastele võimudele hulgaliste korratuste lõpetamiseks. Kodanliste võimude poolt nõutava kaitsevälise kaasabi andmise seadus (Riigi Teataja Nr. 33 1923 a.) §§ 17 ja 18 ütleb: „§ 17. Kui korratusi ilma sõjariistade tarvitusele võtmata ei saa lõpetada, käsib väeosa ülem oma äranägemise järele tarvitusele võtta külmi sõjariistu või laskeriistu. § 18. Sõjariistu võib tarvitada: 1. Pärast volituse saamist kodanliselt võimult ja 2. peale kolmekordset hoiatust pasuna või trummi signaaliga:

1) Sõnakuulmata rahvahulga laiali saatmiseks.

2) Rahvahulga vastu, kes takistab kaitseväge liikumist.

II. Kodanlise ameti võimu poolt volitusi ootamata, peale kolmekordset hoiatust pasuna või trummi signaaliga rahvahulga vastu, kes kaitseväge sõnadena haavab.“

Siin on üles seatud tingimused, mis tulevad täita enne käsu andmist sõjariista tarvitusele võtmiseks. Need on p. I kohta — kodanlistelt võimudeelt volituste saamine ja kolmekordne hoiatussignaal; p. II kohta — kui need nõuded täidetud ei ole, on käsk mitteseadusepärane.

S. N. S. §§ 104 ja 105 on üles loetud karistused käsu mittetäitmise eest. Sealsamas tehakse ka kindel vahe: 1) käsu teadliku ja ettekatsetatud mittetäitmise, 2) tähelepanemattuse tõttu käsu mittetäitmise 3) ebutäpse ja ebaõigeaegse kasutamise vahel. Käsu mittetäitmise eest vastutusele võtmisel ja nende paragrahvide tarvitamisel peab silmas pidama: kuidas ja missuguste tingimuse juures oli käsk antud; kas käsusaajal oli võimalus käsust aru saada ja kas ta sellest aru sai. Eksimine ja arusaamatus on võimata, kui käsk on antud kirjalikult, selgelt ja arusaadavalt. Suusõnaliselt käsu andmise juures tuleb tihti ette, et käsk antakse rutates, käsu saaja ehk andja on äritatud olekus, käsu saaja ei ole küllalt tähelepanelik. Nende puuduste ärahoidmiseks on tarvilik käsu kordamine käsusaaja poolt. Käsu kordamine ei ole küll seaduses ette nähtud, kuid uurimisel ja asja arutamisel tuleb sellega arvestada. Kui on kindlaks tehtud, et käsusaajal puudus võimalus käsust aru saada, langeb süüdistus ära. Ei saanud käsu vastuvõtja tähelepanemattuse tõttu käsust aru ja sellepärast ei olnud võimalik käsku täita, võetakse süüalune vastutusele S. N. S. § 104 põhjal, mis ütleb: „Tähelepanemattuse tõttu ülema käsu mittetäitmise, ehk jälle ebutäpse ja ebaõigeaegse kasutamise eest langeb süüalune karistuse alla, kui distsiplinaarkaristus ei vasta süüle: aresti peavahis 1—3 kuuni; üksik kinniistumisele sõjaväetürmis 1—2 kuuni. Kui käsust on aru saadud ja käsusaaja seda teadlikult, ettekatsetult ei ole täitnud võetakse süüalune vastutusele S. N. S. § 105 põhjal, mis näeb ette karistused: Rahuajal — Teenistusest väljahitmine või kindluse vangistus 1 a. 4 kuud kuni 4 aastani ehk jälle mõnesuguste teenistuse eesõiguste kaotamine ja vangistus distsiplinaar kompanis 1 aastast kuni 3 aastani. Sõja ajal — kõigi õiguste kaotamine ja sunnitöö 4—12 a. ehk jälle iseäraliste eesõiguste kaotamine ja vangistus parandusvangimajas 4—6 aastani. (Järgneb.)

## Vanade saarlaste Pihla sadam.

B. Tiismann.

„Sõduris“ nr. 4 — 1926 a. käsitab Joh. Mey küsimust, kus võis asuda Läti Hindreku kroonikas mainitud saarlaste uus sadam (portus novus), milles saarlased 1215 aastal piiskoppide Philipi ja Dietrichi ürandajate laevastikule kallale tungisid. Põhjaliku uurimuse järele jõuab autor otsusele, et nimetatud sadam asus Saaremaa põhjapoolsel tipul Pamminina kohal, kus praegu Pihlasadam.

Väite tõenduseks toob autor rea asjaolusid ette. Kirjutuses on siiski üks eksitus, millele lubatagu tähelepanu juhtida.

Autor tsiteerib Läti Hindrekust: „portus novus qui dicitur Pylayasary“; tegelikult aga ei esine L. H. kroonikas üldse „Pylayasary“, vaid sadam nimetakse lihtsalt „portus novus“ Saaremaal. Autor indentiitseerib eksikombel Läti Hindreku Saaremaa uue sadama hoopis hilisemas, 1254 a. asjakirjas (v. Bunge, Urkundenbuch, MMDC XXXV) esineva Hiiuamaa Pihlasaare nimelise Uue sadamaga (portus novus qui dicitur Pylayasary); asjaolu, et sakslased 1215 a. juhuslised Saaremaal neile senini tundmatu, seega Uue sadama leidsid ja et samuti 1254 a. asjakirjas

Hiiumaal mingi Pihlasaare nimelise uus sadam figureerib, ei põhjenda sugugi oletust, et meil mõlemal juhusel ühe ja sama sadamaga tegemist; just vastuoks — 1254 a. Pihlasaare sadam asus kindlasti Hiiumaal, sest asjakiri nimetab seda kohta tähtsa esemena Saare piiskopkonna ja Ordu maade jagamisel just Hiiumaal (Dageyda insula).

Autor väitab: „Pylayasary“ ehk „Piliasari“ tähendab eesti keeli, nagu kronistid tõendavad, kahtlemata „pihlasaart“, seega pidi uus sadam, kus viibisid sakslaste laevad, mingi Pihlasaare ehk Pihlalaju ligidal olema. „Nagu ma näitasin, puudub sellel oletusel alus. Autori väite tõenduste seeriast langeb seega Pihlasaare nimi välja, milline asjaolu arusaadavalt teiste tõenduste väärtust sugugi ei vähenda; siiski on küsitav, kas oli — arvesse võttes Pihla- ja Suurelaju randade praegust konfiguratsiooni, nende vahelist võrdlemisi laia veeriba ja asjaolu, et meri selles piirkonnas aastat 700 tagasi igatahes märksa sügavam oli kui praegu, sarnase manöövri teostamine, nagu L. H. kirjeldab, autori poolt arvatud kohas läbiviidav?



Loodetavasti ei piirdu Joh. Mey kõne all oleva uurimusega meie esivanemate merisõdade ajaloo alal. Eelpool nimetatud 1254 a. asjakiri nimetab peale muu Hiiumaal „Sottesatama“ ehk Sottesatkema nimelist sadamat; arvatavasti on meil siin tegemist „Sõjasadamaga“, viimase läheduses oli suur kivi

(„ad magnum lapidem“). Kas ei olnud „Sottesatama“ nüüdse Hiiu-Suuresadam ümbruses, mille läheduses praegugi üks suurematest eesti rändkividest, n. n. Kukka kivi — asub (v. Kupffer „Baltische Landeskunde“).

## Mürsu algkiiruste määramine elektro-akustika abil.

V. Drake.

Algkiiruste kindlaks tegemine kõla abil on põhjendatud järgmisele nähtusele. Kui mürsk liigub omal lendjoonel suurema kiirusega kui kõla, siis kostab teatud kaugusel kahuri ette asetatud vaatileja kõrvu kaks pauku: üks järesem ja lühem, teine kaugem ja tumedam. Esimene — mürsu liikumisel tekkinud õhu pörutusest, teine — laengu plahvatuse kõla püssirohu gaasides löögi tagajärjel.

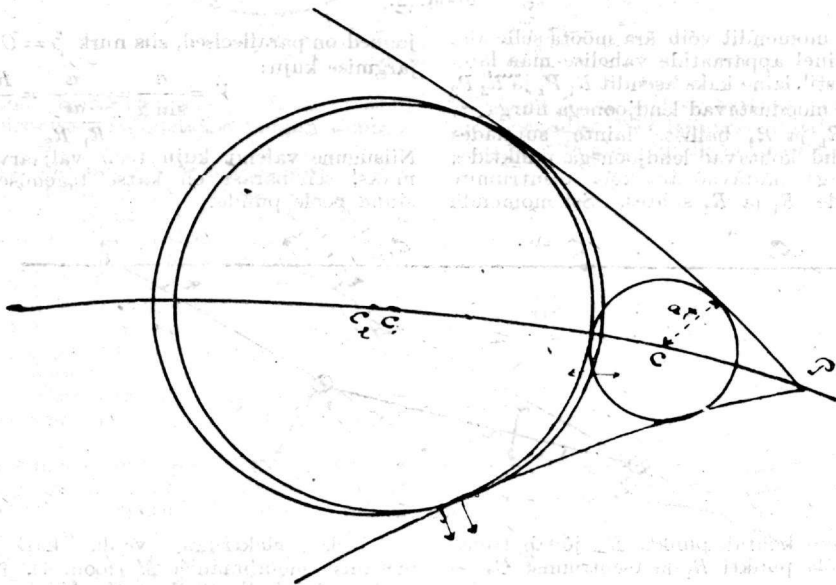
Esimese paugu kõla kinnipüüdmist kasutataksegi algkiiruste äramääramiseks.

Oletame, et mürsk asub alguses punktis  $P$  (joon. 1) ja teatud aja  $t$  kestel jõudis punkti  $C$ .

vaad teljele lähemal ja nende kõlad, liikudes vastupidistes suunades, neutraliseeruvad.

Kesta sisemusse paigunenud vaatileja kuuleb ainult mürsu liikumisest tekkinud kõla (vihinat, vilet); kesta pinnal asuva vaatileja kõrvu kostab järsk kõla — pauk kui õhu pörutuse tulemus mitmes lendjoone lähemas punktis. Kestast väljaspool asuv vaatileja ei kuule midagi, sest ükski kõla ei ole veel temani jõudnud.

Ühel hetkel kõiki mürsu liikumisest tekkinud sfäärilisi ringe ümbritsev koonuse taoline kest kan-



Joon. 1.

Igas oma lendjoone punktis kutsub mürsk esile tugeva õhu pörutuse millest tekib vile taoline kõla. Punktis  $C$  tekkinud kõla kandub kiirusega  $a$  igale poole laiali, s. o., teda võib aga  $t$  möödumisel leida sfäärilisel ringil mille raadius on  $at$ . Kõikidest mürsu eelmistest asenditest välja läinud kõla asub samadele asenditele vastavatel sfäärilistel ringidel. Viimaste raadiuste pikkused on tingitud ajast, mis kulus mürsul, et liikuda mingisugusest eelmisest asendist punkti  $P$ . Kõik sfäärilised ringid asuvad ühises koonuse taolises kesta. Kesta tipp on punktis  $P$  ja ta raadius =  $O$ .

Vaadeldes sfäärilisi ringe, millede tsentrid asuvad võrdlemisi üksteise lähedal, punktides  $C_1$  ja  $C_2$ , näeme et nad kulgevad (löikuvad) ülalmainitud kesta läheduses ja nende kõlad, liikudes ühes suunas, ühinevad. Sellevastu aga sfäärilised ringid, millede tsentrid ei asu lähestikku punktides  $C$  ja  $C_1$ , kulge-

vad kõla ballistilise laine nimetust. Mürsust otsekui veetud liigub see laine edasi ja iga vaatileja või üleskirjutaja aparaat tema teel saab tugeva ja järsu kõla mulje.

Kui mürsu liikumise kiirus oleks vähem kõla kiirusest, asuksid sfäärilised ringid kulgemata üksteise sees. Selle tagajärjel ei oleks ka kõla ballistilist lainet.

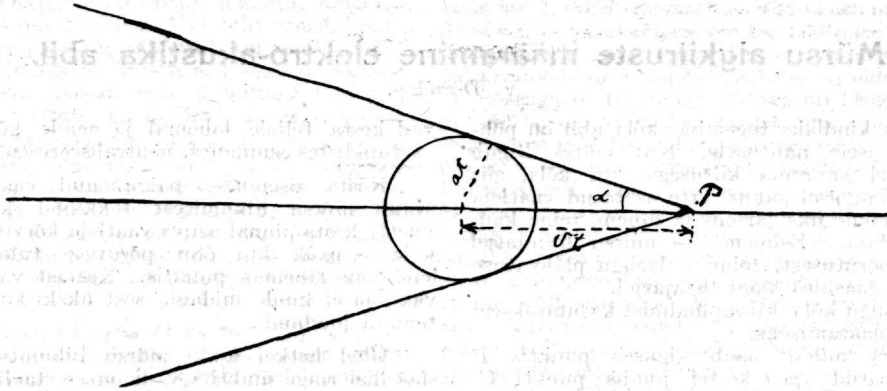
Et ülal kirjeldatud nähtust kasutada mürsu liikumise kiiruse määramiseks, oletatakse, et mürsu lendjoon on sirgjoon ja liikumise kiirus  $V$  — muutumatu, mida alati võib oletada vähema kaare kohta. Sfääriliste ringide raadiused on siis proportsionaalsed nende tsentrumite kaugustele ( $Vt$ ) punktini  $P$  ning ballistiline laine (joon. 2) on koonus, mille tipp asub samas punktis ja mille külgede vaheline nurk on muutumatu.

Nimetades selle nurga poole  $\alpha$ , leiame et  $\sin \alpha = \frac{a}{v}$  muutmatu suurus. Laine koonus liigub edasi järelikult paralleelselt enesele.

Kui laskepinnas paigutada kahe kronomeetriga ühendatud aparraadi  $R_1$  ja  $R_2$  (joon. 3) abil, mis võivad saada voolu katkestamise ballist. Lainega

Viimasest valemist leiame nurga  $\alpha$  ja asendades seda valemisse  $v = \frac{a}{\sin \alpha}$ , saame mürsu liikumise kii-

ruse kõla tsestrumite  $C_1$  ja  $C_2$  vahe keskkohal asuvast punktis  $C$ . Kui aparraatide joone kaldenurk vastab lendjoone kaldenurgale, s. t., kui mõlemad



Joon. 2.

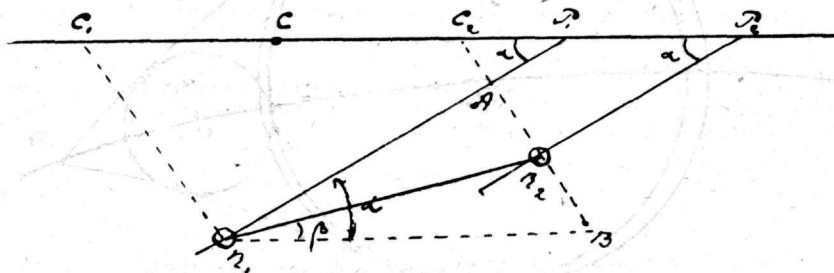
kokku puutumise momendil võib ära mõõta selle aja, mis kulub ball. lainel aparraatide vahelise maa läbijooksmiseks. Ballistil. laine kaks asendit  $R_1 P_1$  ja  $R_2 P_2$  on paralleelsed ja moodustavad lendjoonega nurga  $\alpha$ .

Punktidest  $R_1$  ja  $R_2$  ballist. lainte suunades sihitud perpendiklid kohtuvad lendjoonega punktides  $C_1$  ja  $C_2$  ning seega näitavad ära kõla tsestrumite asendit aparraatide  $R_1$  ja  $R_2$  suhtes. Sel momendil

jooned on paralleelsed, siis nurk  $\beta = 0$  ja valem omab järgmise kuju:

$$v = \frac{a}{\sin \alpha} = \frac{a}{\frac{at}{R_1 R_2}} = \frac{R_1 R_2}{t}$$

Niisugune valemi kuju teeb väljaarvamised lihtsaks, sellepärast on katse tegemise juures tarvis sinna poole pöörduda.



Joon. 3.

kui ballistiline laine kohtab punkti  $R_1$ , jõuab tsestrumist  $C_1$  tulev kõla punkti  $R_1$  ja tsestrumist  $C_2$  — punkti  $A$ .

Kronomeetri poolt üles kirjutatud aja  $t$  jooksul liigub ballistiline laine punktist  $R_1$  punkti  $R_2$ ; ühtlasi ja sama ajaga  $t$  jõuab tsestrumist  $C_2$  tulev kõla punktist  $A$  punkti  $R_2$ . Siit saame et

$$at = AR_2.$$

Tõmmates punktist  $R_1$  lendjoonele paralleelse joone  $R_1 B$ , saame lendjoone ja aparraate läbistava sirgjoone vahelise nurga  $\beta$ . Siit:

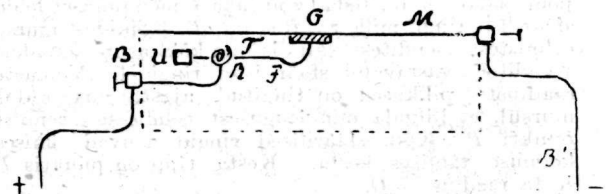
$$AR_2 = R_1 R_2 \sin(\alpha - \beta).$$

Kahest eelmisest valemist leiame

$$\sin(\alpha - \beta) = \frac{at}{R_1 R_2}$$

Aparraatide vaheline kaugus  $R_1 R_2$  mõõdetakse, aja pikkus  $t$  saadakse kronomeetrit ja teada on ka kõla liikumise kiirus. Nurk  $\beta$  kujutab enesest lendjoone ja aparraatide joone kaldenurkade vahet. Lendjoone kaldenurk, algkiiruse ära määramisel, on väljalennu nurga võrra parandatud kahuri toru telje tõstenurk; aparraatide joone kaldenurk mõõdetakse.

Kõla elektriline voolu katkestaja koosneb metallist membraanist  $M$  (joon. 4), mille keskkohal asub väike kullast plaat  $G$ . Viimase vastu surub end alaliselt hoova  $T$  külge kinnitatud platinast traat. Hoov  $T$  on tasakaalustatud väikese raskuse  $U$  abil ja võib pöörleda oma telje ümber. Vedru  $R$  surub hoova telje peale ja sunnib seega platinast traati asuma kullast plaadi vastu. Elektri vool



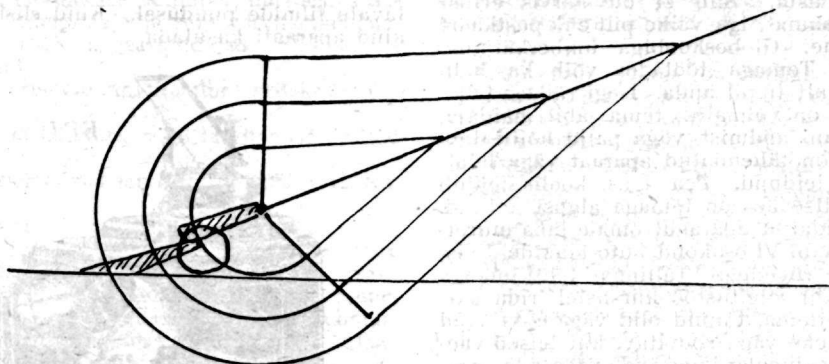
Joon. 4.

läheb ühenduse  $B$  kaudu platinast traati, sealt edasi membraani ja tuleb ühenduse  $B_1$  kaudu aparraadist välja.

Kui kõla laine jõuab aparaadini, hakkab membraan vibreerima ja plaatinast traat eemaldub kuld plaadist, mille läbi vool katkestatakse. Vedru  $R$  tegevuse tagajärjel asub aparaat endisesse seisukorda tagasi.

Aparaadid kruvitakse vastavate mastide külge. Nagu eelpool öeldud, peab aparaatide joon olema paralleelne lennjoonele, milleks tuleb kindlaks teha viimase ja harisoni vaheline nurk. See nurk vastab väljalennu nurga võrra parandatud kahuri tõstenurgale  $\beta$ . Väljalennu nurga leiame lasketabelitest.

Töö algul seatakse aparaadid  $R_1$  ja  $R_2$  üles sellest kõverjoonest eelpool (joon. 6) ja asutakse siis kiiruse mõõtmisele, seejuures progressiivselt suurendades kahuri tõstenurka. Seni kui aparaat  $R_1$  ei ole kõverjoonest puudutatud, jääb mõõdetav kiirus umbkaudselt ühtlaseks. Niipea aga kui see on juhtunud ja kõverjoon asub aparaadist kõrgemal ja eel pool, jõuab kõla laine aparaadini enne kui ballistiline laine. Kronomeetri poolt mõõdetav aeg osutub siis suuremaks kui enne seda mõõdetud, sest voolu esimene katkestus sünnib veidi varemalt.



Joon. 5.

Aparaatide asend kontroleeritakse alidaada abil, nende kaugus üksteisest mõõdetakse pinguli tõmmatud traadiga.

Peab meeles pidama, et mingisugusest mürsu liikumise punktist tulev kõla ei ole ainukene, nagu eelpool tähendatud. Niipea kui mürsk kahurist välja on lendanud, sünnib püssirohu gaaside laiendamise tagajärjel pauk (joon. 5). Viimane laguneb sfäärilist pinda mööda kahuri ümber laiiali. Pinna raadiused kasvavad kiirusega, mis võrdne kõla kiirusele. Kõla sfääride tsentrum asub lendjoonel, väljalennu punktis, sfäärid ise puutuvad igal hetkel kõla koonusega kokku.

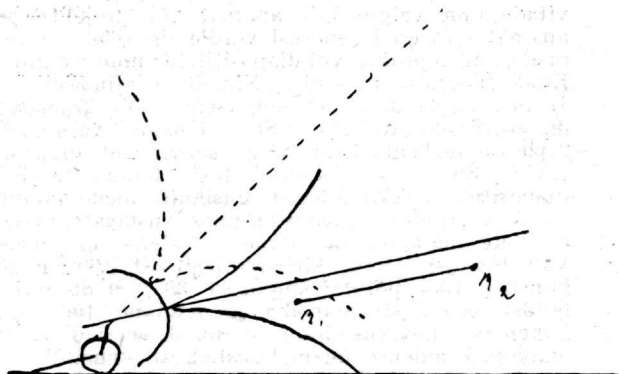
Tegelikult on paugu kõla liikumise kiirus suurem kui hariliku kõla oma, püssirohu gaaside mõju tagajärjel.

Paugu kõla lainet moodustav sfäär peab lõikama kõla koonust ringi mööda. See ring liigub aja jookkul edasi ja toob esile teatud korratud mürsu liikumise kõla laine jälgimisel.

Ringiga piiratud ruumis käib ballistiline laine kõla laine eel, väljaspool ringi aga vastupidiselt.

Et registreerivad aparaadid saaksid ballist. lainest puudutatud ja et eelmisi väljarehkendusi oleks võimalik ära kasutada, peavad aparaadid asuma selle ruumi sisemuses. Heridionaal lõige laskepinnas annab kõverjoone, mis tehakse kindlaks katsete varal.

Mõõdetav kiirus sellest hetkest peale kui kõverjoon on aparaadist läbi läinud, hakkab vähenema; seega avaneb võimalus kindlaks teha kõverjoone esimene



Joon. 6.

punkt. Kandes aparaatide  $R_1$  ja  $R_2$  asendeid ettepoole, võib kindlaks teha veel kaks punkti ja sel viisil ära määrata kogu kõverjoone.

## Näitlikust õppeviisist ja globoskoobi ning valguspildi aparaadi tarvitamisest.

Sõduri vaimlise kasvutuse ja arendamise alal omandavad erilise tähtsuse igasugu näitlikud abinõud, mis jutustava aine aitavad temale tuua pildina silmade ette. Sõdur mõtleb pildis — ruumis või ajas, sellepärast andke tema ettekujutusele neid pilte: asjade otsekohese näitamise või nende järele tegemisega foto, joonistuse, skeemi jne. näol.

Päanõudeks õpetamisel on, et õpilasel oleks midagi silma ees, et ta ei omandaks teadmisi mitte ainult kuulmise, vaid ka nägemise ja kui võimalik koguni kompamise kaudu.

On palju huvitavaid alasid, näit. Vabadussõja ajalugu, mille käsitamisel pilt tingimata tarvilik. Kuid pilte suuremale kuulajaskonnale raamatust

näidata on peaaegu võimata. Ja see ei ole ka soovitatav, sest see kisub õpilase tähelepanu õpetajalt. Ka suurte joonistuste diagrammide ja tabelite valmistamine nõuab määratud aja ja jõu kulu.

Viimasel ajal on neist raskustest globoskoobi tarvitusele võtmisega üle saadud. Teda tarvitatakse väljamaal suure eduga näitlikuse suurendamiseks. Ta on ka meie oludes väga otstarbekohane. Peatan siin ta juures pikemalt.

Globoskoop on valgustusaparaat, mis võimaldab raamatust pilti, tabelit, diagrammi või koguni teksti ekraanile lasta. Siin ei ole tarvis erilisi pilte, vaid iga raamat, iga väike pilt ehk postkaart on selleks kohane. Globoskoobiga ümberkäimine on väga lihtne. Temaga töötades võib ka halb kõneleja huvitavalt tundi anda. Isegi väikesi tabeleid ja skeeme on võimalik tema abil näidata, mis muidugi tunni andmist väga palju hõlbustab. Lääne-Euroopas on tähendatud aparaat väga laialdast tarvitamist leidnud. Pea igas koolis leidub ta. Ka meie kaitseväes on temaga algust tehtud. Nimelt on tähendatud aparaadi omale juba muretsevad Kindralstaabi VI osakond, auto-tankide divisjon ja 7. jalgväe rügement. Tallinnas tehti temaga moodunud Kultuur-selgitustöö kursustel rida katseid. Ja peab ütleva, tunnid olid väga huvitavad ja näitlikud. Oleks väga soovitatav, kui teised väeosad järgneksid eelpool nimetatud väeosade eeskujul, muretsedes omale globoskoobe. Ta ei ole kuigi kallid, umbes 25–30 tuhat marka. Aga ta tasub enese ausasti ära. Viimasel ajal on Lääne-Euroopas tarvitusele võetud ekraanid, mis toa pimestamist ei nõuagi. Nii võib temaga päris valges toas edukalt töötada.

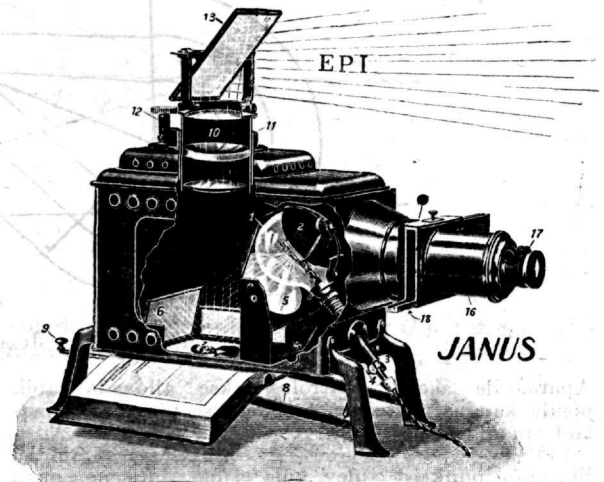
Teine aparaat, mida väga häa eduga võib tarvitada, on valguspildi aparaat või projektsioon aparaat. Ta on iseenesest võrdlemisi odav. Kuid raskusi teeb piltide või diapositiivide muretsemine. Kuid ka sellest saab üle. Nimelt on viimasel ajal Tartus, Soola t. nr. 2 tegutsemas V. Tomson'i diapositiivide tööstus. See tööstus valmistab 2 päeva jooksul piltide järgi soovitatavad diapositiivid. Ka on sel tööstusel juba terved seeriad diapositiive kokku säetud üksikute alade kohta. Need seeriad on kokku säetud vastavate asjatundjate näpunäidete järele. Valmis on meie Vabadussõjast 130, kirjanduseagloost 100, meie kunstist 100, põllumajandusest 395, koolitervis-hoiust 100, Eesti muusika arenemisest 100 pilti. Lähemas tulevikus ilmuvad uued seeriad Eesti ajalugu, Prantsuse uuem kunst, Eesti kunst II.

Valguspiltide hind on tervete seeriade kaupa tellides ä mrk. 75— tükk, tekstiga seeriatel ä mrk. 80.— Soovikorral saadetakse pildid nende alalhoidmiseks valmistatud puukastides (mahutusega ä 50 pilti), hinnaga mrk. 130.—

Iseäranis tähtis on see, et nende seeriade juure on kavatsatud välja anda vastavate eriteadlaste poolt tekst. Nii on seni ilmunud A. Jürgenstein'i sulest tekst kirjandusloo kohta ja valmimas on kirjeldus Vabadussõja seeriale.

Oleks väga soovitatav, kui väeosade ülemad oma väeosadele vastavad piltide kogud muretseksid, millede abil oleks võimalik nii mõndagi kerge vaevaga ja väga edukalt sõduritele selgitada.

Lääne-Euroopas on ka kino aparaat leidnud laialdast tarvitamist näitlikkuse saavutamisel, kuid meie oludes ei ole see täiel määral võimalik, vastavate filmide puudusel. Kuid siiski osalt ju saab kino aparaati kasutada.



Valgustusaparaat „Janus-Epidiaskop“.

Nüüd on aga uuem tüüp valgustusaparaat „Janus-Epidiaskop“ (Ed. Liesegang'i tehases, Saksamaal — Düsseldorf'is — Wolmerswerther Strasse 21) konstrueeritud, mille juure võib lisada: diafilmi, mikroskoobi preparaadi, kino, helgiheitja jne. osad. Selle aparaadi abil võib valguspilte, diafilme, kinofilme ja muid asju näidata. Selle aparaadiga töötamine on üsna lihtne ja võib teda igasuguse elektrivoolu päälle säada. See aparaat maksab 45–70 tuhande margani ja selle kohta võib katalooge ja aparaate tellida mekaanika ja optiliste abinõude äri G. Berg'i kaudu — Tallinn, Nunne tän. nr. 1.

Oleks soovitatav, et kõik väeosad endile globoskoobid muretseksid, eriti „Janus-Epidiaskop“ tüüpi, mida võib mitmeti ära kasutada õppetunni näitlikuks tegemiseks. J.—

## Gaasiasjandus Läti kaitseväes.

A. Kalve.

Käesoleva aasta algul tehti Läti kaitseväes tegelikud sammud gaasiasjanduse eriteadlaste ettevalmistuseks: hiljuti lõppes ühekuuline kursus ohvitseridele ja praegu on käimas seesama allõhvitseridele. Vaadeldes kursusel läbivõetud õppeainete hulka, peab ütleva, et kuu aega lühikesena osutub, kuid siiski on püütud kõike tähtsamat käsitada neis piirides, nagu seda esialgseks ettevalmistuseks tarvis. Kuna aine on tähtsamaid ja põlevamaid päevaküsimusi — poleks huvituseta siinkohal puudutada ulatust, nagu seda kursusel läbivõeti.

Kõigepäält nimetaksin, rohkem üldainena ettenähtud Ülikooli dotsent ins. Neuman'i „Lahinggaasid ja vastuabinõud“. Siin lühidalt:

Gaaside ajalooline ülevaade ja nende tähtsus tulevases sõjas. Arenemine ilmasõjas (kes tarvitas esimesena?) Sõjakeemiline tööstus.

Keemialisi ja füüsikalisi mõisteid.

Gaaside klassifikatsioon nende mõjuvuse järgi organismi peale.

Gaaside kontsentratsioon (eriti ilmasõjas tarvitusel olnute).

Eeldusi ja põhjusi, mis kutsusid välja gaaside tarvitamise sõjas. Gaaside tähtsus positsioonsõjas.

Kunstlikud suitsu- ja udukatted. Suitsu ja udu teooria, nende tarvitamine sõjas. Aineid, millest saadakse suitsu ja udu.

Võtteid gaaside väljalaskeks ballonist. Tuule teooria. Segu — gaasi lained. Gaasirünnaku (lainekujuliselt) ajalooline ülevaade.

Käsi- ja vindikujulised gaasigranaadid, nende tarvitamine.

Gaasid lennuväes ja kahurväes.

Erilised Saksa- ja Prantsuse gaasipommid. Universaalne granaat (lõhkuv- ja gaasitegevus ühendatud). Granaatide tarvitamise võtteid kahurväes. Gaasid kaitsesõjas. Miinipilduja ja selle tarvitamine gaasisõjas. Erilised 1918 a. gaasipildujad. Pildujad — uuemaid abinõusid.

Emonatsioon, (esemete kihvitamine); selleks tarvitatavad ained.

Udu, kihviti ja kihvtine, selle tarvitamise võtted (väeliikide järgi).

Saksa kolm ajaloolist keemilist rünnakut. (1918 a. ilmasõjas).

Vastuabinõud (aktiiv süsi jne.).

Gaasi distsipliini kui kaitseabinõu tähtsus. Häire korraldus. Nähtusi, mille järele võib oodata gaasirünnakut. Hapniku aparaadid, gaasimaskid, arenemine ilmasõjas ja peale selle. Hingamise tehnika. Maskide tähtsus tulevases sõjas. Kollektiivne kaitse. Häire organiseerimine. Automaat gaasirünnaku registreerijad kaitsehitused, gaasi neutraliseerimine. Kihvitude kindlakstegegmine.

Kodanikkude kaitse gaasirünnaku vastu.

Nagu sellest lühikesest loetelust näha, on siin ainevalik huvitavalt ja põhjalikult teostatud. Sama ainet, kuid lühemas mastaabis, loeb ins. Neuman ühtlasi *alalisväärtuse ohvitseride kursusel*.

Teistest kursusel käsitatud ainetest oleks nimetada kindral Kalnin'i „Gaasisõja taktika“, kus muuseas selgitatakse küsimusi, mis põhjustavad ja väljakutsuvad gaaside tarvitamise sõjas; siis Kolonel Irbe „Kollektiivne kaitse“ — perturbatsioonid, mis gaas esilekutsunud fortifikatsioonid, uued võtted ja kohanemis-metodid. Peale nende keemia, tervishoid, meteoroloogia.

Kursustele oli komandeeritud üks ohvitser igast rügemendist ja üksikväeosast, samavõrd on praegu ka allohvitsere. Nõnda on Lätis alus pandud gaasikaitse organisatsioonile: Väeosade gaasiohvitsereid alluvad eriala, diviiside, viimased — armee gaasiohvitsereile. (Diviisides ja armees — koosseisu kohad). Allohvitsereid-eriteadlased on ohvitseride ligemad abilised.

Kõige selle juures on kindlalt alla kriipsutatud: Lätti ei taha ajada mingit agressiivset sõjapoliitikat, vaid need summad on enesekaitse mõttest kantud, seega on gaasiasjandus tarvilik õppeaine üldises ettevalmistuse tsükklis.

Õppeabinõudena antakse lähemal ajal väeosades välja gaasimaskid (Inglise) iga sõduri peale üks, Maskikott saab sunduslikult kaasaskantuvaks rakmeks. Tulevikus hakkab neid, samuti ka võimalust mõõda muid kaitseabinõusid valmistama kaitseväärsenaal.

Praegu on ühtlasi trükivalmis gaasiasjanduse määrustiku (reglament) projekt ja see ilmub lähematel kuudel. Sõjaajakirjanduses on tihti gaasiasjanduse küsimused käsitamist leidnud ja, nagu näeme, on sellele tõsist tähelepanu pööratud. Ins. Neuman'i loengud on ilmunud eriraamatuna (paljundatult). Tema kui ka teiste töömeeste-teadlaste poolt on gaasiasjanduse valgustamiseks ära tehtud kaitseväärsenaal-töö.

Riias, 26.II.26.

## Raamat-teated.

### Lennuasjandus.

Lennuväe rügemendi koguteos. Tallinnas 1925. Kindrastaabi VI osak. väljaanne. Eessõna kindral Tõrvand'ilt. IV+117 lhk. 174 pilti ja joonestust. Hind 150 marka.

Lennuvägi selle sõna ajakohases mõistes sündis ilmasõja päevil. Lennuasjanduse arenemisest teatud riigis oleneb praegu tuntaval määral ka tema riigikaitse valmisolek. Sellepärast on lennuasjanduse tehnika saavutuste jälgimine iga kodaniku kohuseks, sest sellega avaneb igal kodanikul võimalus leida neid abinõusid ja viise, kuidas ka tema lennuasjanduse ja ühtlasi riigikaitse alal kasulik suudaks olla.

Tuleviku sõjas on oodata rahvastel suurimat hädaohtu ja suurimaid hävitusi õhuteel läheneva vaenlase poolt. Eriti suur oleks see hädaoht siis, kui rahvast tabaks hävitus ja surm ootamatuses, teadmatuses.

Ükski hädaoht ei ole aga üllatav, kui tema vastu valmis ollakse, kui tema pareerimiseks on loodud kaitsekorraldus.

Neil kaalumistel peaks ka igal kodanikul huvi olema õhusõja relvade ajaloolise arenemise, tehnilise evolutsiooni, kasutamiseviiside ja nende tegevust püüvate, halvavate kaitsekorralduste vastu.

Välja arvatud mõned katkendilised andmed siinseal ajakirjade veergudel, ei ole meie lugemislauale veel pakutud vastavat eestikeelset kirjandust. Nüüd on Kindralstaap, õieti hinnates temal lasuvaid ülesandeid selgitustöö alal riigikaitse küsimustes, välja

andnud meie paremate eriteadlaste poolt kokku seatud väärtusliku töö üldnimetud pealkirja all.

Juba välimuselt äratav käesolev raamat erilist tähelepanu. Meie riigi trükikoda on kõik teinud, et anda parimat. Raamatu teksti selgitavad rikkalikult pildid ja joonestused, mis hästi valitud ja selgelt täidetud.

Raamatus leiame kirjutusi järgmiste pealkirjade all:

1) Inimese lennu ajalooline ülevaade, kus käsitatatakse andmeid mütolooilisest ajast — Kalevi lennust Põhja kotka tiibadel kuni ilmasõjani. Jälgitakse nii õhulaevade kui ka lennukite arenemiskäiku.

2) Dünamiiline lend ja moodsad lennukid on üks huvitavamate kirjutustest seepärast, et temas väga kujukalt selgitatakse neid printsiipe, millele põhjeneb lendamine, lennukiga õhkutõusmine.

Ka lennukite konstruktsiooni üksikasju käsitatakse siin arvurikaste joonestuste abil. Lugejatel on võimalik tutvuneda lennuki sarnaste osadega, mis lennuki pealiskaudsel vaatlemisel silma ei puutu, kuid millel suur tähtsus.

Selles kirjutuses leiame vastuse ka lendamise, lennuõnnetuste ja lendurite valiku küsimustele. Lõpuks

käsitab autor siin moodsate lennukite klassifitseerimist lennukite otstarbe järel.

3) Õhujõud ilmasõjas 1914—1918 a. Autor selgitab kujukalt neid ülesandeid, mis õhujõud ilmasõjas on suutnud täita. Meie leiame siin üksikasju seotavate õhupallide, õhulaevade ja mitmetüübiliste lennukite sõjalise kasutamise tingimuste kohta. Lugejatel on juhus tutvuneda siis lääneriikide paremate lennukite tööga ja nende võtetega, mis liitriikide lennuväge õhus võidule viisid. Kaasakiskukvalt mõjuvad sarnaste kuulsuste kui prantslase kapten Guinemale, inglase major Bishopi ja sakslase rittmeister von Richthofeni tegevuse kirjeldused.

4) Aerofoto on pühendatud lennukitelt pildistamise küsimusele. Lugejad võivad siin jälgida lühidalt õhufoto abinõude ajaloolise arenemise käiku ja tutvuneda nende kaameratega, mis praegu tarvitusel suurriikide ja meie lennuväes. Ka Eesti leidlik geenius on sellel alal tagajärgi saavutanud ning raamatuse esineb 1923 a. Eestis konstrueeritud foto kaamera, millega on valmistatud kõik „Lennuasjanduses“ leiduvad Eesti õhuülesvõtted. Kirjutust illustreeritakse fotoabinõude piltide kõrval ka sarnaste ülesvõtetega kui Rootsi laevastik Tallinnas, Vene-Balti tehas, Estoonia teater, VIII Eesti laulupeidu jne. Autor näitab ka üksikasjalikult selle tee, missugust käib iga õhuülesvõtte, tutvustades meid: õhuülesvõtte ümbertöötamise, üksikute punktide ülesvõtmise, matkülesvõtte ja perspektiivpildistuste valmistamise ja kasutamise küsimustega nii sõjas kui ka rahuaegsetes tingimustes.

5) Fotoluure käsitleb õhupildistuse kasutamist sõjatingimustes ja eriti lennuluurel. Autor näitab ära mõningaid võtteid õhuülesvõtte selgitamisel ja sõjalisel ärakasutamisel. Ta näitab ära need võimalused ja ülesanded, missuguseid suudab täita fotokamera lennuväe teenistuses nii liikumise- kui ka positsioonisõjas. Ühenduses nende küsimustega käsitletakse ka õhukaitse võrdlemisi tähtsat ala — maskeerimist. Oma väiteid selgitab autor arvurikaste piltidega tekstis.

6) Raadio, õhu, side ja luureteenistus. Siin kirjeldab meie vastav eriteadlane lühidalt seda teed, missugust tuli käia raadiotehnikal, mis oli rakendatud lennuväe teenistusse. Kirjutuses käsitletakse mitte ainult raadio-telegraafi ja telefoni aparaatide tegevust sõjaväe lennukitel, vaid ka reisijate veoga tegutsevatel lennukitel ja õhuliinidel. Eriti üksikasjalikult kirjeldab autor siin raadio osavõttu aeronavigatsiooni teenistusest.

7) Õhukaitse küsimusi käsitleb meie lennuväe ülem, arvestades eriti meie oludega ja meie võimaliku vaenlase võimistega. Autor kirjeldab riiklise õhukaitse korralduse üksikute elementide tegevust ja ülesandeid. Meie võime jälgida siin lennuosade, õhukaitse kahurväe ja kuulipildujate, tehniliste abivägede osa üldises õhukaitse süsteemis. Kujukalt näitab siin autor ka neid meetode, mis iga kodanik õhuvaenlase ilmumisel oma kaitseks võib teostada. Just need küsimused tohiks huvitada iga rahulikk kodanikku kõige enam.

8) Õhujõud tuleviku sõjas on kahtlemata üheks nendest artiklitest, missuguste juure iga lugeja erilise huviga asub. Läbi lugedes eelmise osa, kergivad ja üles põnevad küsimused: kuidas areneb siis tegevus õhus tulevikusõjas? Kas ei hävine terved riigid ja rahvad õhujõudude hoopide all? Kas ei lähe terve sõjavägi ja sõjapidamine tulevikus õhuruumi?

Autor ei toida meid siin ei fantastiliste ettekujutustega ega ei tee lugejaist pessimiste. Ta näitab ära kainetel motiividel, missugune võiks olla üksikute õhujõudude relvade tuleviku tegevus ja kuhu poole tuleks püüda ka meil, et ära hoida ootamatusest tekkivat kabuhirmu ja kindlustada riigi sisemise vastupanu võimet.

9) Lennuasjandus ja tööstus riigis. Siin käsitletakse neid tingimusi, missugustes töötab sõjaväe lendav personaal, mitmesugused tehnikud, aviomotoristid, pürotehnikud jne. Piltlikult näidatakse ära veel lennutööstuse arenemine suurriikides ja selle arenemisvõimalusi väikestes riikides, nagu meil. Oma väidete kinnitamiseks laseb autor lugejate silmade eest mööda ühe välisriigi lennukite vabriku sisseade ja töötamisviisi.

10) Lennuasjandus riigis kaubanduslike ja kultuurilise tegurina. Selles küsimuses näitab autor lühidalt, kuidas arenes eralennuasjandus ja missugused väijavaated on sel alal tulevikku. Eralennuasjanduse alal käsitletakse mitte ainult reisi- ja postiveo küsimusi, vaid ka lennukite kasutamisevõimalusi metsade, vahiteenistuse, politsei, kalapüügi, jahipidamise, maadeuurimise jne. jne. teenistuses.

11) Lennujaamad. Autor loeb üles need nõuded, mis lennujaamadele praegusel ajal üles seatakse ja selgitab lennujaamade tähtsust üldises riiklises ühendusteede võrgus. Üksikasjaliselt käsitletakse aerodroomide sisseade osasid ja lennujaamade klassifikatsiooni.

12) Meie naabrite tegevus lennuasjanduses. Siin näitab autor ära Rootsi, Soome, Läti, Leedu, Poola ja Nõukogude Venemaa tegevust nii eralennuasjanduse kui ka lennuväe organisatsioonilisel. Üksikasjalikult käsitletakse N. V. õhulaevastiku organisatsiooni, eralennuasjanduse arenemist ja lennuväe propagandaküsimusi.

Viimane artikkel kannab pealkirja:

13) Meie lähemad ülesanded oma õhujõu loomisel ja sisaldab kokkuvõttes seda, mis Eesti rahvas ja riik peaks ette võtma oma õhuruumi kaitsmiseks ja kindlustamiseks.

Sellest lühikesest ülevaatest on selge, et uus raamat käsitleb väga põnevaid, elulisi küsimusi lennuasjanduse alal.

Temaga peaksid tutvunema mitte ainult sõjaväelased, vaid ka kaitseliit, meie õpilaskond ja iga kodanik. Huvitava sisu ja väga meelitava väärtuse juures on Kindralstaabi ülem raamatu hinnaks määratud kõigest 150 marka, nii et hinna suhtes kõne all olev raamat kõigiti vastuvõetav peaks olema meie ohvitseride kogudele, väeosadele, kaitseväele, koolidele, haridusliste organisatsioonidele ja raamatukogudele.

A. N.

## Kaitseväe elu.

### Lennuväe rügement ja esitusvorm.

Lennuväe rügemendi ohvitseride Kogu koosolekul 1. märtsil s. a. arutati Sõmini ksk. nr. 62 s. a. kohaselt esitusvormi küsimust; praeguse esitusvormi kohta toodi ette, et püstkrae ja paks kalevine riie tekitavad palavust ja higistust, kuna

esineda selles vormis tuleb ainult soojades ruumides ja väljas soojal ajal; kaasas ei saa kanda püstolit, rahakotti, tikutopsi jne., ilma et need inetu müksuna silma ei paistaks; ka on vorm meie seltskonnas väga säravalt silmapaistev, ning enamusega otsustati uue vormi kohta joonistuse kokkuseadmisel üles seada järgmised soovid:

- 1) Esitusvorm olgu lahtise kraega, kuub inglisi frenshi taolise lõikega, ilma värviliste kantideta,
  - 2) riie olgu omaduste poolest hea ja kerge,
  - 3) õlakud olgu kuue värvilised, sarnased välvormi omadele,
  - 4) lihtvormist suurvormi moodustamine on tarvilik ja tuleks teostada vööga, tärgeldud valge kraega, valge kinnastega ja lakk jalanõudega,
  - 5) vöö olgu valge või hõbedase põhivärviga.
- Kõige praktilisemaks ja nägusamaks sarnase vormi jaoks leiti sinakashalli värvi riie, nagu see on tarvitusel Itaalia sõjaväes.

Kogu sekretär.

## Märkeid ülejateenijate päevamuredest.

Kõige pealt tahaks paar sõna ütelda väljaantava ülikonna ja palitu riide kohta. Riie on uuel ladust saades päris kena, nii värvi kui ka väljanägemise poolest, kuid kandes muutub isegi õige lühikese aja jooksul täielikult oma väljanägemise. Riie muutub vildiseks ja nii pehmeks, et ülikond täiesti vormist välja läheb, kuuel kui ka palitul tekivad, iseäranis siis, kui niiskeks saanud, varukatel käesuust kuni õlani põiki kortsud ja pressitud püksidest pole juttugi, põlve kohale tekivad igakordse istumise järele sügavad põikvoldid, terve uus ülikond muutub mõne kordse kandmise järele üsna vormituks ja vanaks. Ei tahaks ju nõuda, et antaks mõnesugust kallimat riidet, oleks vaid soov, et muretsetaks niisugust, millest aastat 3 tagasi valmistati ajateenijate riided ja palitud. Riie oli karmim ja üsna sile, ilma villata peal, aga toime poolest palju tugevam. Kuube võis 2 aastat kanda ilma et ta vormist välja oleks läinud. Samuti oli palituga. Kannan ise 3-st aastat tol ajal saadud palitut ja praegu näib ta kahtlemata kenam, kui mõnel teisel nüüdsest riidest vaevalt aasta kantud palitul. Oleks üldine soov, et edaspidi riide valmistamise tellimine saaks antud vabrikule, mis valmistab ülalnimetatud riidet.

Siis tahaks nimetada tarvitusele võetava Inglise püssi täägi suhtes, et üldiselt leiab see kavatsus ülejateenijate seas õige vähe poolehoidu. Politseikordnikud kannavad umbes samasugust, aga ainult postil seistes, kuna ülejateenija peaks seda väljaspool rivi, s. o. vabal ajal kandma. Milleks see? Ei võiks ju täägil, kui relvale vastu vaielda, aga kanda peaks teda võima teenistuse kohuste täitmisel, paraadidel jne. Lihtvormi juures kantavate pikkade püksidega ei sobi tääk hästi, Kas ei tuleks seda seisukohta rvi-deerimisele võtta enne, kui tääke nõutama hakata.

E. P.

## Aegna Merekindluse garnisonist.

Märkus: Artikkel on viibinud teel. Toim.

Pühitsesime Vabariigi iseseisvuse 8-dat aastapäeva. Kell 12 oli garnisoni õppeplatsil paraad, kus väeosa ülem lühikeses kõnes päeva tähtsust meelde tuletas; ühtlasi kinnitas tema Vabariigi Valitsuse poolt annetatud Vabadusristi mereväe leitnant Jaak Feldmann'ile rinda.

Peale võimsate elagu ja hurraa hüüete Riigikogule, Vabariigi Valitsusele, riigitegelastele ja kogu rahvale ja peale hümni — algas paraadmars, milline, arvesse võttes noorsõdurite lühikest õppeaega, hästi kordaläinuks võib lugeda.

Ilusa ilma tõttu oli paraadi ja Vabadusristi üleandmist ilmunud pealt vaatama kogukas hulk inimesi; ka mõningad naabersaare — Kresoli — kalurid viibisid paraadil.

Peale paraadi läksid üksused orkestri helide saatel ja lauluga kasarmusse.

Pidupäeva puhul oli sõduritele lõunasõögiks klimbisupp ja seapraad kartulitega.

Ohvitserkond kogus peale lõunat kasiinosse, kus Vabadusristi kavalerile õnne sooviti ja ühises teelaus juttu vesteti.

Õhtul oli kaitseväelastele aktus korraldatud.

Väikene meeskonna söögisaal oli signaallippudega ja kuuseokstega lihtsalt, kuid maitsekalt dekoreeritud; orkestrile oli lava ehitatud.

Saal oli kaitsevaelasi ja saare elanikke tungil täis kogunud.

Aktus algas mereväe nooremleitnant Käo kõnega.

Kõneleja andis ladasus kõnes kujuka ülevaate neist üleelamustest ja raskustest, mis väikesele eesti rahvale vabaduse ja iseseisvuse võitluse teel osaks on saanud.

Kuid visa ja kindla tahtejõuga rahvas on neist raskustest üle saanud ning ühisel tahtmisel ja jõupingutusel omale kodu suutnud luua.

Kodumaa kaitsmisel langenud kangelasi austati püstitõusmisega. Orkester mängis „Ligemal Jumal Sul“.

Peale kõnet algasid orkestri ja äsja asutatud laulukoori ettekanded, mis kõigile koosviibijale hea ja üleva meeleolu jätsid.

E. V.

## Sõjaministri käsukiri.

Nr. 96.

Tallinnas, 2. märtsil 1926 a.  
(Sõjaministeeriumi Juriskonsultuur).

Minule ettekantud toimetustest olen tähele pannud, et mitmed kaitseväe osad ja asutused küllalt korralikult ei täida tempelmaksu seaduse eeskirju, ja mõnikord oma toimetusse võtavad ning edasi saadavad maksustamata kirju ning dokumente.

Pahatihti liiguvad aga kaitseväelaste ja muude teenijate isiklikud palved ilma tempelmarkideta, kusjuures neid palveid ametlikkudele blankettidele kirjutatakse.

Juhin kõigi kaitseväelaste tähelepanu sellele, et ametlikku blanketti, pitsarit ja nurgastampi tarvitada võib ainult neis kirjades, mida kaitsevaelane vahetab asutuse või väeosa nimel. Neis kirjades aga, kus kaitsevaelane esineb enese nimel ja pöörab kui iseseisv isik oma huvides ülemuse või mõne muu asutuse poole, ei tohi mingisuguseid ametipitsereid või stampe tarvitada.

Käsin kõiki kaitseväge ülemaid valvata, et nende alluvate isiklikud palved puhkuste, palgaavansside, arstiabi, saamata palga või muu varustuse jne. pärast, samuti avansivastutuskirjad jne. tempelmaksustatud oleksid. Neil palvetel nõuda tempelmaksu Mk. 10.—

suuruses kui palujale vastust või kirjalikku vastust anda pole tarvis (kui vastuse võib suusõnal edasi anda), vastasel korral — Mk. 20.— suuruses.

**J. Soots**

Kindralstaabi Kindral-major,  
Sõjamineister.

## Kroonika.

— 8. märtsil algas Genfis rahvasteliidu istangjärk, millest Eesti esitajatena osa võtavad kindral J. Laidoner ja välisminister A. Piip.

— Riigikogu võttis 3 lugemisel vastu võõrandatud mõisade eest tasumaksmise seaduse.

— 1926/1927 erakorralisesse eelarvesse on üles võetud 2 miljonit marka tasumaksmiseks neile vabadussõjalastele, kes autasu maa õigusest loobuvad. Rahaline tasu on 100.000 marka.

— Meie vanem ja suurem spordiselts Tallinna „Kalev“ kavatses seltsi 25. a. kestvuse juubeli puhul püstitada mälestussammast vabadussõjas langenud „Kalevi Maleva“ sõjaväelastele.

— 18 üleilmiline ja 12 põhjamaade karskuskongressid peetakse Tartus 22–29 juulini, milleks Riigikogu lubas vastavad summad kuludekatteks.

— Riigiteenijate uus palgareedel kavatsetakse maksta panna 1 aprillist.

— Riigikogus on praegu arutusel uus kaitseväteeniustuse seadus, mis nii mitmeti praegu maksvast lahku läheb.

— Tartus peeti erakorralist kirikupäeva, kus tähtsamaks päevakorra punktiks oli uue kiriku põhikirja läbivaatamine.

— 1925 a. on riik saanud tulusid 7.656 miljoni marka, mis eelmise aastaga võrreldes 635 milj. rohkem. Suurenemine sündis kaudsete maksude ja riigiettevõtete ja varanduste tulude kasvamisest arvel.

— Vab. Valitsuse määruse põhjal tunnistatakse 1 apr. s. a. arvates maksvuseta vigastatud sõjameeste ühingu postmargid halastajaõde ja haavatud sõjamehe kujutisega. O. K.

Vastutav toimetaja A. Traksmann.

Väljaandja: Sõdur, Tallinn, Uus tän. nr. 10.

### Ilmus

Kindralstaabi VI osakonna väljaandel

## Lennuasjandus

Lennuväe rüg. koguteos.  
Eessõna kindral J. Tõrvandilt.

Raamatus leiavad paljude eriasjatundjate poolt käsitlemist kõik tähtsamad lennuasjandusse puutuvad küsimused. Välimuselt on raamat oma rohkete piltide ja joonistustega kaunim kõigist senini ilmunud sõjaajakirjanduse toodetest.

Et teha seda huvitavat teost laialdaselt kättesaadavaks, leidis kindralstaabi ülem võimaliku olevat oma erikorraldusega määrata raamatu hinnaks

**ainult 150 mrk.**

Saada „Sõduri“ talitusest,  
Tallinn, Uus tän. 10.

### Kaitseväge

## distsiplinaar karistuste seadlus

Kindralstaabi VI osakonna väljaanne.

Saada „Sõduri“ talitusest,

Uus tän. 10.

## Vormiriidetöökoda

Kõnetr. 10-08. **J. POMM,** Kõnetr. 10-08  
Liivamäe t. 21.

### Sõjaväelastele ja kaitseliitlastele

järeilmaksuga kuni nelja kuuni.

Töö kiire, hästi passiv ja korralik.

Austusega rätsepmeister **J. Pomm.**

PIONEER PATALJ. VÄLJAANDEL

ILMUS TRÜKIST

## KÄSIGRANAADID.

RAAMAT SISALDAB TEKSTI SELGITUSEKS HULGA JOONISTUSI. LISAKS KÄSIGRANAADIDE PILDUMINE JA TAKTIKA.

HIND 60 MARKA.

SAADA „SÕDURI“ TALITUSEST,  
TALLINN, UUS TÄN. 10.